

בינ"ו עמ"י עש"ו

קונטרס

מגיד דבריו ליעקב

תליתאה

שיחות מוסר חיזוק והתעוררות

בענייני עבודת ה'

ומהם שיחות

על סדר פרשיות השבוע

נסדר ונערך משיחות מוסר

שנאמרו במקהלות על ידי

הגאון הגדול

רבי יעקב חיים סופר שליט"א

ראש ישיבת 'כף החיים'

בצירוף חידו"ת על הפרשה ועוד

פרשת בא

ירושלים עיה"ק תוכב"א

תשפ"א לפ"ק

הלימוד והחיזוק בחוברת
זו מוקדש להצלחה
ברוחניות ובגשמיות
למסייעים בהוצאה לאור

שיחות מוסר אלו הנדפסות בקונטרסי "מגיד דבריו
ליעקב" נסדרו ונערכו מתוך קלטות של שיחות רבינו
שליט"א.

ואם ימצא שגגה וטעות, איתנו תלין משוגתינו.

ובקשתינו שטוחה לפני המעינים הי"ו כי כל שגגה וטעות
יתלו בחסרון דעת העורך, ואנא יודיעני על הטעות.

בתחילת החוברת נדפסת שיחתו של רבינו שליט"א

בחלק השני של החוברת נדפסו חידו"ת על פרשת שבוע,
מחידושיו של רבינו שליט"א על התורה, וחלקם הגדול
רואים לראשונה מכת"י בחוברת זו.

בחלק השלישי של החוברת מצורף קטע מתוך ספר
"שנות חיים" (כת"י) של רבינו שליט"א בענייני אריכות
ימים

בחלק הרביעי של החוברת מצורף מחידו"ת רבינו
שליט"א בסוגיות הנלמדות בדף היומי, או שאר חידו"ת
כפי אשר יכיל הגליון

ניתן להצטרף לרשימת התפוצה לקבלת

הגליונות בדוא"ל:

8542164@gmeil.com

ניתן להשיג את החוברות מידי שבוע מתחילתו בנקודות
המכירה וההפצה של י. בלוי בבתי הכנסת

©

כל הזכויות שמורות

אין לצלם להעתיק לשכפל וכל כיו"ב,
בלא רשות מפורשת בכתב מהמחבר

הערות והארות תיקונים יתקבלו בשמחה,
ובעז"ה יתוקנו במהדורה הבאה

להערות והארות

ניתן לפנות בשעות בין הסדרים

לפלאפון מספר 164-542-0548

פרשת בא

מפתח העניינים

דברי תורה נמשלו לגחלי אש / כלל ישראל יצאו אל המדבר באמונה שלימה / על האדם תמיד לחזק את עצמו באמונה / חיזוק האמונה על ידי לימוד התורה / האמנתי כי אדבר / הטעם שהתקדשו הבכורות - שעל ידם התקדש שם שמים / שיהא שם שמים מתאהב על ידך / מסירות נפשו של הבבא סאלי זצ"ל על עסק התורה

מפתח חידושי תורה

- א. בענין זבחים ועולות יח
ב. בענין הפסח נאכל על השובע יח
ג. בענין אכילת בשר הפסח יט
ד. בענין למשחה לגדולה בקרבן פסח כב
ה. בענין ומצות על מדרים יאכלוהו כו
ו. בענין גדר נא שאסרה תורה בקרבן פסח כח
ז. בענין כל בן נכר לא יאכל בו ל
ח. בענין איסור שבירת עצם בקרבן פסח לב
ט. בענין המחתך בגידים אינו חייב משום שובר עצם לה
י. בענין שבירת עצם בקרבן פסח שנתפגל לו

מפתח שנות חיים

- סו. הנחת רימונים על גבי ספר תורה לח
סז. הספד על חכם ואדם כשר מז
א. המתעצל בהספדו של חכם מ
ב. בענין הספד אברהם לשרה מב

מפתח חידושי סוגיות

א. בענין אם עדיפה כבשה או שעירה..... מזה

ב. בענין כל בן נכר לא יאכל בו..... מזו

הלימוד בחוברת זו מוקדש לעילוי נשמת

מסעודה בת חסיבה אליהו מאיר בן סימי יפה בת עליה

שמעון בן עליה יוסף בן אסתר פיבי בת חסיבה

מסעוד בן אסתר סימי בת חנה מרגלית בת סימי

יצחק שלום בן צ'לחה חנה שולמית בת כחילה רחל יעקב בן עליה

תנצב"ה

דברי תורה נמשלו לגחלי אש

בעזרת ה' יתברך נראה להתבונן בפרשת השבוע, פרשת בא.

החסידי רבינו בעל חובת הלבבות, שהיה מרבותינו הראשונים לפני כשמונה מאות שנה, כותב (שער חשבון הנפש פ"ג) שלימוד התורה צריך להיות תמיד עם התבוננות מעמיקה ונתינת הדעת. אל לו לאדם להשאיר כל חייו עם הציורים והדוגמאות שהוא שמע כשהיה ילד, אלא להיפך, 'הפך בה והפך בה', על האדם להיות מחפש במטמוניות של תורה כלשון רש"י (ראש השנה כ"ו ב'), ללמוד ולעיין היטב בדברי רבותינו איך פירשו את המקראות, ואז האדם מגלה אור חדש ורואה נפלאות בפסוקי התורה.

וכתב הרמח"ל בספרו דרך עץ חיים, שלכן נמשלה התורה לגחלי אש, כי לגחלים יש תכונה מעניינת שכאשר אדם נופח בהם אזי על ידי הרוח שהם מקבלים מתלהטים הגחלים והופכים להיות להבת אש. ולהיפך - אם האדם מניח את הגחלים ואינו טורח לנפח בהם, ממילא כמו שאומרת הגמרא (בבא קמא ט:): 'גחלת עמיא ואזלא', לאט לאט הגחלת מתקררת והולכת עד שנכבית לה. התורה היא כמו גחלי אש, וכאשר אדם עוסק בתורה עליו להיות נופח בה, לחדש בה עוד התבוננות ועוד עיון, ואז באמת הוא יוכל לגלות את האש הבווערת והגנוזה בתוך הגחלים.

ומביא החובת הלבבות משל לזה, שאם היה אחד זוכה לקבל מכתב מן המלך, ולא משנה איזה מלך הוא, בין אם הוא מלך הודו ובין אם הוא קיסר יפן "עליו השלום" ... גם אם המכתב היה כתוב בשפה זרה שהוא לא מבין אותה והוא צריך לטרוח ללכת למתורגמן שיתרגם לו את המכתב, מכל מקום היות וזה מכתב ששלוח לו מאת מלך, הוא לא יחוס על טרחתו וימחר ללכת אל מישהו שיוכל לבאר לו את המכתב. ואפילו אם יצטרך לשלם לאותו מתורגמן כסף על התרגום של המכתב, בודאי הוא ישלם כל הון שבעולם, והעיקר - לדעת מה כתב לו אותו מלך. ואם גם אחרי התרגום הוא רואה שהוא לא כל כך מבין מה שכתב לו המלך מפני שהדברים עמוקים, הוא לא היה זורק את המכתב כלאחר יד, אלא היה טורח ומתאמץ כדי להבין את פשר המכתב.

אומר החובת הלבבות, אם כך הוא במכתב של מלך בשר ודם שהיום כאן ומחר בקבר, קל וחומר בן בנו של קל וחומר אנו שקבלנו מאת מלך מלכי המלכים הקב"ה את התורה הקדושה, כמה עלינו לטרוח ולהתאמץ כדי להשכיל ולהבין בה. ולא יתכן שאדם יאמר 'כבר למדתי את הפרשה הזו כבר בשנה שעברה ובשנים שקדמו לה, ואין לי מה לעיין בה עכשיו שוב'. חלילה. זו היא הגחלת שצריכה תמיד ניפוח, ואם אדם באמת יטרח שוב ושוב, בכל פעם הוא יגלה דברים חדשים ונפלאות חדשות.

נקח דוגמא. יש פסוק שחוזר וכופל את עצמו שוב ושוב, 'וידבר ה' אל משה לאמר'. אדם

פשוט שרואה את הפסוק הזה, מנסה לעיין בו ולחשוב עליו?! וכי מה אפשר לחדש כאן בפסוק? לכאורה הכוונה היא שה' דיבר אל משה שיאמר לבני ישראל, ומה עוד יש להעמיס כאן בפסוק?!

אבל באמת המעיין יוכל למצוא גם בפסוק הזה חידושים רבים והתבוננויות נכונות, כגון, שכאן בזה הפסוק אנחנו רואים עד היכן אדם יכול להגיע ולהתרומם לפי מעשיו - עד כדי כך שמשה רבינו זוכה לקשר נשגב עם ה' יתברך באופן ישיר, באופן כזה שהקב"ה מדבר עם איש קרוץ חומר. איך יתכן שהקב"ה ידבר עם מישהו בשר ודם כמונו?! - אין זה אלא מפני שזכה לתקן מידותיו, מתחילת סולם העליה של רבי פינחס בן יאיר 'תורה' דרך הזהירות והזריזות, הנקיות הטהרה והפרישות, עד רוח הקדש ותחית המתים. וללמדנו בא, שאין שום דבר שנמנע מן האדם, מפני שכל אחד ואחד יהיה מי שיהיה, אם יעבוד לפי הכללים ההדרכות והתנאים שמסרו לנו רבותינו, הוא יוכל להגיע לדרגות נשגבות ועצומות לאין ערוך. והוא שכתב הרמב"ם בחיבורו (הלכות תשובה ה, ב), שהגם שבנבואה לא יכול לקום עוד כמשה רבינו, אבל בצדקות אדם יכול להגיע אפילו למדרגה של משה רבינו.

כֵּלָּא יִשְׂרָאֵל יֵצְאוּ אֶל הַמְּדַבֵּר בְּאִמּוֹנָה שְׁלִימָה

גם בפרשת השבוע, אחרי כל עשרת המכות שבאות על מצרים ואחרי מכת בכורות, אנו קוראים על גאולת ישראל מארץ מצרים. וכך אומר הפסוק: ויסעו בני ישראל מרעמסס סוכותה כשש מאות אלף רגלי הגברים לבד מטף.

מה אדם יכול לשמוע בפסוק הזה?! לכאורה - לא משהו מיוחד. לכאורה רק כתוב כאן שבני ישראל ישבו ברעמסס, ולאחר מכן יצאו שש מאות אלף רגלי הגברים לבד מטף. ומפרש רש"י, שמנין הגברים הכתובים כאן הכוונה לבני עשרים ומעלה, ועליהם יש להוסיף את הנשים ואת הילדים שמתחת לגיל עשרים, כך שאם נעשה חשבון היו שם כמה מליוני אנשים. **זהו** פשוטו של מקרא, אבל הבה ונקח את הגחלת הזו, את הפסוק הזה, ונשלח אותה. נתבונן בדבר. אם היו באים לאדם ואומרים לו, תשמע, בעוד שעה אתה וכל המשפחה שלך צריכים לעזוב את העיר, וללכת למדבר. איך היה מגיב?! - הרי זה מבהיל. וכאן לא מדובר על משפחה אחת אלא על מליוני בני אדם, שמודיעים להם שעליהם לעזוב עוד מעט את ביתם וללכת אל המדבר הגדול. מה ישתו במדבר אחרי חצי שעה של הליכה?! מה יאכלו?! איך ישנו שם בלילות בקור העז של המדבר?! אבל הם לא שואלים את השאלות האלו ויוצאים לדרך.

ובאמת אמרו רבותינו במדרש (שמות רבה כה, ז), שהיו אומות העולם אומרים 'עתידין אלו למות במדבר'. וכי איך יחיו במדבר?! מה יאכלו ומה ישתו?! היכן יגורו?! ביום

יקבלו מכת שמש, ובלילה יקבלו מכת קור... אומה שלימה על אנשים נשים וטף יוכלו להסתדר שם?! והנה, כלל ישראל יוצאים למדבר, בלי לשאול וכלי לחקור בדבר. הם לא נגשים אל משה רבינו ואומרים לו, 'רגע כבוד הרב, מה נאכל שם?!' - כיון שאמר הקב"ה לצאת למדבר - יוצאים. ומעיד הפסוק: **וגם צידה לא עשו להם**. אל לנו לחשוב שהכינו להם מנות קרב לדרך הארוכה... לא הכינו להם דבר, והלכנו אל המדבר בלא כלום.

ומביא רש"י את דרשתם של רבותינו (מכילתא פ"ד): מגיד שבחן של ישראל שלא אמרו איך נצא למדבר בלא צידה אלא האמינו והלכנו.

וכש'אדם מתבונן בדבר הזה, הוא מקבל מבט חדש על הפסוק. עכשיו הוא מצייר לעצמו מליוני בני אדם שקמים והולכים עם המשפחות שלהם אל המדבר בלי שאלות וכלי ספיקות. ומה הביאור בזה?! וכי הם ידעו שיהיו ענני כבוד?! הם ידעו שירד להם מן?! - הם לא ידעו, אבל האמינו בבורא ית"ש והלכנו. היכן שיש אמונה - אין שאלות ואין ספיקות. כל השאלות בסגנון 'מה יהיה' ו'איך יהיה' מגיעים מחוסר אמונה, אבל האדם המאמין סמוך ובטוח על ה' יתברך. וכך אנחנו רואים בחוש, שהרי אם אתה מגיע אל אדם שלדאבון לב מחלל שבתות, ואתה מבקש ממנו לסגור את העסק בשבת, מה הוא אומר לך?! - אני לא יכול... אין לי אפשרות לאבד יום אחד של פרנסה, ויותר מזה, עיקר הפרנסה שלי היא מיום שבת, שאז התעריף הוא כפול. וזו היא טענה שנובעת מחוסר אמונה, כי המאמין יודע שאדרבה ואדרבה, השבת היא היא מקור הברכה, ובוודאי שלא יגרם כל נזק וחסרון בגלל שמירת השבת.

יש כאלו ששואלים 'איך נגמור את החודש?!' 'יש כל כך הרבה הוצאות, ומה יהיה?!' אבל באמת לא זו צריכה להיות השאלה, אלא השאלה שצריכים לשאול היא 'איך גמרנו את החודש הקודם... הגאון אדמו"ר בעל הבני יששכר זצ"ל, פעם אמר לתלמידים שלו שהוא מבקש מהם שיתנו לו פירוט מדוקדק של כל ההוצאות וההכנסות שלהם. אבל, הדגיש להם הבני יששכר, אני לא רוצה שזה יהיה כמו הדו"ח שנותנים למס הכנסה, שיש בו שתי שפות, השפה האמיתית של ההכנסות וההוצאות, והשפה שכותבים בה... אני רוצה שיהיה זה דיווח אמיתי ומדוקדק עד הפרוטה האחרונה, של כל ההוצאות וההכנסות שיש לכם, ולו הפעוטות והקטנות ביותר.

כיון שכך ציווה עליהם רבם, ישבו התלמידים בביתם וערכו את החשבונות שלהם בדקדוק רב, עד הפרוטה האחרונה. אחרי שכילו לחשב ולסדר את כל ההכנסות וההוצאות, נגשו אל הבני יששכר והביאו לו את הרשימות. לקח הבני יששכר את הדפים, והראה להם בעיניהם איך שההוצאות מרובות יותר מההכנסות... שאל הבני יששכר את התלמידים, איך זה יתכן?! היאך אפשר הדבר שההוצאות יתירות על ההכנסות?! אז איך אתם חיים?! והם לא ידעו

כמובן להשיב... אך מה הוא ההסבר? - שמי שמאמין ובוטח בה' יתברך, יש לו חשבונות אחרים, כאלו שהם מעל הטבע.

כלל ישראל כיון שהאמינו בה', לא שאלו 'מה יהיה' 'מה נאכל' או 'מה נשתה'. הם יצאו לדרך, והשליכו את כל יהבם על הקב"ה, ולא לקחו אתם צידה לדרך. מה כן לקחו אתם ישראל? - משארותם צרורות בשמלותם על שכמם. ואמרו רבותינו, 'אלו שיירי מצה ומרור'. ומביא רש"י את דרשת רבותינו, אף על פי שבהמות רבות הוליכו עמהם, מחבבין היו את המצוות. הרי הם לקחו אתם שיירי מצוות - מצה ומרור, ולכן למרות שלכל אחד מהם היו תשעים וחמש חמורים לוביים (במורות ה' ב' וערש"י ותוס' שם), הם לא רצו לשים את זה על החמור אלא לקחו את זה על שכמם. רק את זאת הם לקחו עמם, את שיירי המצוות החבבין בעיניהם.

והיות וכך נשענו כלל ישראל על הקב"ה באותו הזמן ובטחו בו, החזיר לנו הקב"ה את שכרנו משלם. לכן כאשר ירמיהו הנביא בא להוכיח את ישראל ולהחזיר אותם בתשובה, בתוך התוכחות ונבואות החורבן מתנבא ירמיה (ירמיה ב, ג): הלוך וקראת באזני ירושלים לאמר, כה אמר ה' זכרתי לך חסד נעוריך אהבת כלולותיך לכתך אחרי במדבר בארץ לא זרועה. כאשר יצאו ישראל ממצרים יצאו אל תוך המדבר בלי לחשוב 'מה יהיה', 'איך הילדים שלי יעמדו בחום הנורא' וכיוצא, אלא הלכו כפי שהצטוו בלי לפקפק ובלי להרהר אחר הקב"ה, ועל זה אומר הקב"ה, למרות שהתרחקו ממני כלל ישראל ואינם עושים תשובה, מכל מקום אני זוכר איך שיצאו ממצרים אל המדבר באמונה שלימה. ומה כתוב לאחר מכן? - קודש ישראל לה' ראשית תבואתה כל אוכליו יאשמו. כלל ישראל הם קודש, וכל מי שנוגע בהם הרי הוא כמועל בהקדש וחשבונו יפרע לו, ו'הכל כתוב בפורפירא דילי', כמו שאמרו בספר הזהר הקדוש (ח"א דף ט"ל רע"א ודף מ"א ע"א, ע"ש, ועיין בספר שומר אמונים מאמר השגחה פרטית פ"י, ואכמ"ל).

על האדם תמיד לחזק את עצמו באמונה

בדור שלנו יש הרבה תהיות, הרבה שאלות והרבה ספיקות. מה מוטל עלינו? - להתחזק באמונה בה' כדרך ישראל סבא וכדרך אבותינו ורבותינו. לדעת ולחיות את הידיעה הפשוטה שהקב"ה זן ומפרנס לכל, ובידו הכל, ושום דבר מחיינו לא תלוי באף אחד מלבד ה' יתברך.

א. אלא שלא עלתה בידו, כמו שאמרו רבותינו (מדרש תהלים, קלו) שכשנחרב הבית התחילו ישראל בוכין, אמר להם ירמיה עכשיו אתם בוכין?! חייכם שאם הייתם בוכים שעה אחת מקודם, לא היה בא כל הסער הזה, לא הייתם גולים ולא היה נחרב בית המקדש.

שמעתי מעשה נפלא על אחד מגדולי החכמים שלפני כמה דורות, ושמו אדמו"ר רבי מרדכי מנשכזי זצ"ל. הוא היה פועל ישועות בקרב הארץ, ויש עליו סיפורים רבים ועובדות מפליאות רבות. היה בזמנו יהודי אחד, שהיה חולני מאד, וכמעט לא היה חולי בעולם שלא היה בו. לא די בזה, אלא שנוספה לו גם כן צרת העניות, וכמאמר רבותינו (נבא קמא צב.) 'בטר עניא אזלא עניותא'. הוא ניסה לדרוש ברופאים והשתדל למצוא רפואה למכאוביו, וללא הועיל. פעם אחת ספרו לו על רבי מרדכי מנשכזי שהוא אדם גדול ורבים נושעו אצלו וראו ניסים ונפלאות, ואמרו לו: 'לך אליו, ובודאי כשהוא יראה איך שאתה מסובל כל כך ביסורים, הוא יחוס עליך ויעשה לך נס ופלא, וירפא אותך'.

בדור ההוא להגיע מעיר לעיר וממדינה למדינה לא היה דבר של מה בכך, אבל מה לא יעשה אדם לבריאותו?! הטלטל בדרכים כמה שבועות, כאשר כל הזמן הוא מצפה לרגע בו יפגוש את רבי מרדכי ויוכל לשטוח לפניו את כל הצער והיסורים שהם מנת חלקו, ואז בודאי, כך קיווה האיש, יברך אותו רבי מרדכי ואז יתרפא.

ואכן, אחרי שעשה את כל המסע, הגיע אל ביתו של רבי מרדכי. חיכה שיגיע תורו להכנס אל הרב, וכשנכנס התחיל לבכות ולתאר את כל התלאות והיסורים שיש לו, וכך במשך שעה ארוכה הוא בוכה ומתחנן ואומר 'כבוד הרב, את הכל כבר ניסיתי, רק אתה יכול להושיע אותי ממכאובי. בבקשה תחוס עלי ותעזור לי', וכהנה וכהנה. אחרי שגמר וכילה את כל הבקשות והתחנונים שלו, אמר לו הרב, 'אני מצטער, אבל אני לא יכול לעזור לך'. כששמע את זה אותו יהודי, הוא הזדעזע ונחרד. התחיל לבכות ואמר לרבי מרדכי 'מה אעשה?' 'אתה התקווה היחידה שעוד היתה לי'. אמר לו רבי מרדכי מנשכזי, 'תשמע לי, יש פרופסור גדול שמתגורר בעיר פלונית, והוא בקי במלאכת הרפואה באופן מיוחד, וכל חולה שהגיע אליו הוא הצליח לרפא אותו. אני ממליץ לך שתסע אליו, והוא בודאי יוכל למצוא לך מזור'.

שמע את זה האיש, והיה זה בשבילו לחצי נחמה. העיקר יש מישהו שיוכל לעזור לו... התגלגל בדרכים עוד שבוע ימים עד שהגיע אל אותה העיר. מיד כשנכנס אל שערי העיר, עצר את האדם הראשון שנקרה בדרכו ושאל אותו: 'איך אני מגיע אל הפרופסור הגדול שמתגורר בעיר הזו?!' אמר לו האיש, 'בעיר הזו?! אין כאן פרופסורים... נבהל ואמר, 'הרי לא יכול להיות שהרב הטעה אותי... שמא דוקטור כן יש כאן?!' וההוא משיב לו, מצטער, אבל גם דוקטור אין כאן, ובקושי חובש יש...

התפלא, הלא אני שמעתי היטב את הרב שאמר לי 'גש לעיר פלונית בה יש פרופסור גדול והוא ירפא אותך!' הוא ניסה לברר עוד, אבל מכולם קיבל את אותה התשובה: אין בעיר הזו לא פרופסורים ולא דוקטורים.

כמה עגמת נפש היתה לו. אדם בעל יסורים כמוהו, יטלטל כך בדרכים לחנם?! חזר היהודי

שוב אל רבי מרדכי מנשכזי כשהוא שבור ורצוץ, ואמר לו, 'כבוד הרב, הלכתי אל העיר ההיא שאמרת לי ללכת אליה, ולא מצאתי בה כלום! איפה הוא הפרופסור המובטח?!'

נשא אליו רבי מרדכי את עיניו והשיב לו, 'אמור לי רגע, הלא היית בעיר הזו וראית שאין בה לא פרופסור ולא דוקטור, נכון?! אם כן, יש לי שאלה בשבילך. אם יש חולה בעיר הזו, מה הוא עושה?! הרי אין לו למי לגשת! אמר היהודי, 'אם אין לו רופא לגשת אליו, אז הוא בטח מתפלל אל הקב"ה שישלח לו רפואה שלימה ויבריא אותו'. אמר לו רבי מרדכי: 'הנה לך הפרופסור הגדול והיותר מומחה...'

מי שהוא מאמין בה', לא שואל שאלות. גם כאשר השאלות הם אמיתיות - הוא סמוך ובטוח על ה'. כאשר ישראל יוצאים ממצרים הם יכולים לשאול שאלות נכונות ואמיתיות, וכי נקח את הילדים שלנו למדבר הנורא?! אבל הם לא שאלו, אלא האמינו בה'. ומשהאמינו - עשה להם ה' יתברך ניסים ומופתים אשר לא שיערו ולא חלמו עליהם. הוריד להם את הלחם שמלאכי השרת אוכלים - את המן, הוריד להם את השליו והביא להם בארה של מרים.

חיזוק האמונה על ידי לימוד התורה

הרבה עצות ודרכים יש, כדי לחזק את האמונה בלבנו. והעצה הגדולה היא חיזוק בעסק התורה. כשאדם רחוק מהתורה הוא רחוק מהקב"ה, כמאמר הזהר הקדוש ח"ג (דכ"א ע"א) כד בר נש רחיק מאורייתא - רחיק הוא מקב"ה, ומאן דקריב לאורייתא קריב ליה לקב"ה בהדיה. ולא תמצא בו אף מדה טובה. לכן צאו וראו שכל אותם המינים והאפיקורסים הם כאלו שאין להם שום שייכות עם התורה, ולכן יש להם קושיות, ספיקות ושאלות.

כל כמה שאדם מוסיף בלימוד ועסק התורה, הרי הוא נדבק בחי העולמים ית"ש, וממילא סרים ממנו כל הקושיות וכל הספיקות. וזה נכון הן בכמות והן באיכות. גם אם אדם ילמד רק פרק אחד בתורה עם פירוש רש"י, מכל מקום אם ילמד אותו בהבנה ובעיון, תתחזק אצלו האמונה. ובלבד שישים לב ויתבונן במה שלומד, ולא יקרא את זה במהירות לצאת ידי חובה, וכמו ששמעתי על אחד שצעק על החזן שהאריך בקריאת התורה, 'בגללך החמין שלי יתקרר'... ובפרט אם אדם ישים את לימודו בחיבורים ובספרים שכתבו רבותינו על ענין האמונה, הרבה יוכל להתחזק בזה. למשל, מי שרואה את אגרת תימן להרמב"ם, לא יכול שלא להתחזק באמונה.

האמנתי כי אדבר

ועוד עצה יש לחיזוק האמונה, על ידי שאדם ידבר דיבורי אמונה. בפסוק נאמר 'בפיך ובלבבך לעשותו', והסביר מרן המשגיח האור יחזקאל זצ"ל, כי הרבה פעמים הפה משפיע על

הלב, הן לטוב והן למוטב. אדם שמדבר כל הזמן על עניני העולם הזה, על כסף וכדומה, הדברים משפיעים עליו ומשרישים בתוך לבו את המשיכה לקניני עולם הזה. ולהיפך - אם אדם מדבר כל העת בעניני אמונה, גם אם הלב עדיין אינו שלם בזה, אבל כיון שחוזר ומדבר על זה שוב ושוב, הדברים פועלים על לבו.

לכן מזה טוב נוהגים אלו שמזכירים בפיהם בכל יום את י"ג עיקרי האמונה. אבל אין הכוונה לאלו שאומרים את י"ג העיקרים תוך כדי שמקפלים את הטלית והתפילין, ואם אינם מספיקים לגמור את כל הי"ג עיקרים מחליטים שאת ההמשך ישלימו בפעם אחרת... אלא לאותם אלו שבאמת אומרים את י"ג העיקרים מתון מתון מתוך התבוננות, ואז אין ספק שהדברים יפעלו את פעולתם. הכרתי אחד מחכמי ירושלים שהיה אומר את י"ג העיקרים אחרי התפילה בנגינה עריבה ובהתעוררות עצומה, וכל האנשים בבית הכנסת היו עומדים דוממים ומקשיבים איך שאומר 'אני מאמין' בחיות ובשמחה.

הגאון רבי חיים מצאנז' זצ"ל כשהיה אומר את י"ג העיקרים, היה מתחיל ואומר: 'אני מאמין', ואז היה עוצר ושואל את עצמו: 'חיים, אתה באמת מאמין, מאמין בלב ונפש, או שאתה רק אומר שאתה מאמין?!' ואז היה יושב זמן רב וממשמש ומחפש בעמקי לבבו אם באמת הוא מאמין באמונת אומן, עד שהיתה מתיישבת דעתו והיה אומר 'כן, אני מאמין!' והיה ממשיך את י"ג העיקרים. לא כאלו שאומרים את י"ג העיקרים כמו שאומרים את עשרת בני המן, בנשימה אחת...

הטעם שהתקדשו הבכורות - שעל ידם התקדש שם שמים

בהמשך הפרשה, וידבר ה' אל משה לאמר, קדש לי כל בכור פטר כל רחם בבני ישראל באדם ובבהמה לי הוא. את הפסוק הזה אנחנו אומרים בכל יום בעת הנחת תפילין, ומה שכתוב בו זה שצריך לקדש את כל הבכורות, בין בכורות אדם ובין בכורות בהמה.

מה הסיבה שצריך לקדש דווקא את הבכורות?! למה לא נקדש - למשל - את בן הזקונים?! **יש** מכתב נפלא שכתב הסבא מקלם, ואומרים שהוא כתב אותו לברון רוטשילד², שהיה מפורסם בעמידתו לימינם של כלל ישראל, בעזרה ובצדקה. וכך הוא כותב שם: **על זאת** תמכתי יסודי לבוא בכתובים להודות להוד כבוד מעלתו, להודות לו ולברכו על כל החסד שעושה

ב. ראשוני המשפחה הזו בדורות הראשונים, היו יראי אלוקים מרבים, ויש על מעשיהם הרבה עובדות נפלאות. שמעתי מראש הישיבה רבינו הגאון הגדול רבי בן ציון אבא שאול שליט"א, שהבנות של משפחת רוטשילד בדורות הראשונים לא היו ישנות בליל שבת במיטה, אלא על כורסאות. מדוע? - כי כשאדם ישן בלילה כל שערות ראשו מתבלבלות ומתערבות, ולהסתרק בשבת לא רצו מפני החשש שמא יתלשו שערות, והיות והיו באים אליהם לבית אורחים נכבדים ובני מלוכה ולא יכלו להיות שם עם שיער

תמיד עם עדת ה', ואל יחשדני חס ושלום על אשר להנאת עצמי אדרוש, חלילה לי מזאת, אבל לדעתי הדלה מחוייב אני על פי דין להודות לו ולברכו על הטובה הגדולה והעצומה שעושה עם כלל ישראל. למרות שאני לא קבלתי ממך טובה, מכל מקום היות ואתה עוזר לישראל בנפש חפצה, הריני מחוייב על פי ההלכה להודות לך. אחרי אשר איש רום המעלה כמוהו שיחיה עומד לפני מלכים יתיצב ומחזיק במעוז הדת, מה יעשו אזובי הקיר, ממנו יראו וכן יעשו. הנה קידוש ה' גדול ממנו ועל ידו בכל העולם ושכרו מרובה מאד. כך מקדים הסבא מקלם וכך הוא פותח את המכתב לברון רוטשילד.

וכאן הסבא מקלם ממשיך וכותב יסוד נפלא במעלת קידוש ה': הפסוק אומר, כמו שראינו קודם, שיש מצוה לקדש את הבכורות. ולפני חטא העגל היו העובדים במקדש רק הבכורות, וכך היה צריך להיות שהבכורות לבדם יעבדו בבית המקדש, אלא שאחרי שחטאו בעגל התבטלה מהם המעלה הזו, והכהנים עובדים במקום הבכורות. ולמה זה קבלו הבכורות את הקדושה ואת העבודה? הלא לא מצאנו שהבכורות מסרו את נפשם או עשו איזו הנהגה מיוחדת לפנים משורת הדין בארץ מצרים, אשר על כן הם ראויים עתה לקבל את הבכורה, ולזה השתנו משאר ישראל?!

סתור ומבולבל, היו ישנות על הכורסא, כדי שהשיער ישאר מסודר. לישון על כורסא זה לא נח, אבל כך היתה היראת שמים במשפחה הזו.

אחד מראשי משפחת רוטשילד היה נוהג שכל חודשיים היה מחליף את פרשיות התפילין שלו. אצלנו יש כאלו שיורשים את התפילין מסבא שלהם, ומוריישים אותם הלאה גם לנכדים שלהם... אבל הוא היה מחליף אותם כל זמן מועט, כדי לבדוק ולדאוג שיהיו לו תפילין מהודרות בתכלית ההידור. והיה נוהג להעמיד בביתו כמה סופרים יראי שמים שיכתבו ספרי תורה ושאר תשמישי קדושה הנצרכים, והיה משלם את שכרם בעין יפה.

פעם אחת בא אליו אחד הסופרים שהיו בביתו והתחיל לפרט את השכר שמגיע לו על החודשים האחרונים, כשהוא מונה את החודשים לפי החשבון של הגויים, 'על החודש הראשון מגיע לי כך וכך על מה שכתבתי, על החודש השני מגיע לי כך וכך', וכן הלאה. זה צרם מאוד לרוטשילד, וכי למה לא לדבר לפי החודשים שלנו, תשרי חשון וכסליו, ולהזדקק למנין ושמות החודשים של הגויים?! אחרי שגמר הסופר לכלות את דבריו ואמר שלפי החשבון שלו מגיע לו כך וכך רובלים, אמר לו רוטשילד, הנה לך כסף, אבל בבקשה קח אתך גם את ספר התורה שכתבת ולך לך לחיים טובים ולשלום. אני לא רוצה שיהיה אצלי סופר שמונה את החודשים לפי מנין ושמות הגויים.

ג. אך כתב האור החיים הקדוש (בראשית מ"ט כ"ח, במדבר ג, מה) שלעתיד לבוא ישוּבו הבכורות לעבוד בבית המקדש כמו שהיה לפני חטא העגל. [א"ה, ועיין לרבינו שליט"א בספר מנוחת שלום ח"ג (סימן י"ב) ואכמ"ל].

ויתירה מזו, לא די שלא מצאנו שהבכורות עשו איזה חסד מיוחד והנהגה נפלאה בארץ מצרים אשר לזה מגיעה להם העבודה, אלא שמצאנו שהקב"ה הוא זה שגמל אתם חסד כשפסח על בתי ישראל והציל את הבכורות במכת בכורות, ואם כן למה זה עוד קבלו מתנה נפלאה זו שהתקדשו ונבחרו להיות הראויים לעבודה?

כותב הסבא מקלם: **אלא הואיל ועל ידם התקדש שם שמים**, כשהיתה מכת בכורות וכל בכור מצרי מת ולעומתו בכור ישראל חי, זה פרסם והבליט את שם ה' בעולם, ובשביל כך נתקדש הבכור. ואפילו שהבכור מצד עצמו לא עשה שום דבר כדי לקדש שם שמים, אבל סוף סוף היות ועל ידו נגרם קידוש שם שמים, היתה זו סיבה מספקת כדי שיזכו להתקדש ולהיות כהנים לה' יתברך.

כאן אנחנו רואים את השכר של מי שגרם לקידוש שם שמים בדרך של 'ממילא', בלי שעשה דבר. והדברים קל וחומר, ומה מי שלא התכוון כלל שיצא קידוש שם שמים על ידו ושכרו גדול כל כך, מי שמתכוון לקדש שם שמים בפעולותיו אם במעשים ואם בממונו על אחת כמה וכמה שמוסיף קדושה בעצמו.

ומוסיף הסבא מקלם, הלא בפסוק כתוב 'ויהי כי הקשה פרעה לשלחנו ויהרוג ה' כל בכור בארץ מצרים מבכור אדם עד בכור בהמה, על כן אני זובח לה' כל פטר רחם הזכרים וכל בכור בני אפדה'. גם הבהמות התקדשו והם עולות לקרבן, ואפילו בזמן הזה נוהגת קדושת בכור, ומי שמטייל מום בבהמת בכור עובר באיסור תורה לדעת הרבה ראשונים. והנה, הבהמה אין בה לא דעת ולא תבונה, ולא התכוונה לכלום, אבל סוף סוף היות וגם על ידי הבהמות התקדש שם שמים כאשר בהמות מצרים מתו ובהמות ישראל התקיימו, לכן זכתה הבהמה להתקדש לה'.

על אחת כמה וכמה אדם שמתכוון לשם שמים וממנו יראו וכן יעשו, ובפרט, כותב הסבא מקלם, בדור הזה אשר בעוונותינו הרבים 'אבדה האמונה ונכרתה מפייהם', כלשון הפסוק (ירמיה ז, ח). ופירוש המקרא, 'אבדה האמונה', מהיכן? - מן הלב. הלב אינו מאמין, 'ונכרתה מפייהם' - לא די שהלב אינו מאמין, אלא גם הפה פסק מלדבר בעניני אמונה. כי כשאדם מדבר בעניני אמונה, הדברים נכנסים ומשפיעים על לבו. והוא שאומר ירמיה: מדוע אבדה האמונה? - מפני שנכרתה מפייהם. כל זמן שהפה היה מדבר בעניני אמונה, עוד היתה תקנה, וכמו שהזכרנו מקודם, שעל ידי שאדם מדבר דיבורי אמונה הוא תוקע את הדברים בתוככי לבבו.

ומסיים הסבא מקלם את המכתב: **בדור כזה איש רם כמוהו שמקדש שם שמים בפרהסיא על ידי שמתייצב לפני מלכים בכל מקום ומקום ומקדש שם שמים, שכרו מרובה ועצום מאד, כמו שאמר הירושלמי אם ראתי דור שמתרפין בו בדברי תורה עמוד והחזק בה**

והוי אתה מקבל שכר כולם. ה' ישמרהו ויברכהו בזכות שהוא מקדש שם שמים, אשרי חלקו בזה ובבא'. [נדפס בספר אור רש"ז שמות (מאמר ר"ח דף ע"ג) ע"ש].

שיהא שם שמים מתאהב על ירך

בפסוק הזה של 'קדש לי כל בכור', אנחנו רואים את המעלה העצומה של מי שמקדש שם שמים. וכמו שכתב הסבא מקלם, אם כך הוא במי שמקדש שם שמים ממילא ובלא כוונה, על אחת כמה וכמה במי שמכוון לקדש שם שמים במעשיו.

איך מקדשים שם שמים? הגמרא אומרת במסכת יומא (דף פו.), ואהבת את ה' אלהיך - שיהא שם שמים מתאהב על ירך. וכיצד עושים זאת? - שיהא קורא, ופירש רש"י: קורא מקרא. ושונה - משנה, ומשמש תלמידי חכמים - ומפרש רש"י בכל הש"ס שאין הכוונה למה שאנחנו חושבים, מה שהשמש מושיט לרב את הספל לנטילת ידים וכיוצא בו, אלא הוא לימוד התלמוד, יישוב טעמי המשניות מה טעמים ומה הסברא בהם (רש"י ברכות מ"ז ב', שבת י"ג ב', יומא פ"ו א', מגילה כ"ו ב' וכ"ח ב', סוטה כ"ב א', בבא מציעא ל"ג ב', חולין מ"ד ב'). **ויהא משאו ומתנו בנחת עם הבריות**, יש הרבה בני אדם שהמשא ומתן שלהם עם הבריות תמיד הוא ללא נחת. על זה הוא צועק ואת השני הוא מבזה, את השלישי הוא עוקץ ועל הרביעי הוא מתלוצץ ומלגלג. על האדם לראות שיהיה משאו ומתנו באמונה ובנחת, בחיוך ובמאור פנים. ואז מה הבריות אומרות עליו, **אשרי אביו שלמדו תורה אשרי רבו שלמדו תורה, אוי להם לבריות שלא למדו תורה, פלוני שלמדוהו תורה ראו כמה נאים דרכיו כמה מתוקנים מעשיו.**

כאן מבואר, שאדם שיושב ועוסק בתורה, על ידי שמשאו ומתנו בנחת עם הבריות הוא מקדש שם שמים. ורבינו יונה מוסיף שזה עצמו מוסיף תורה, כי כאשר אנשים רואים איך שמתנהג זה שעסק בתורה ואיך שמשאו ומתנו באמונה עם הבריות - יש להם חשק ורצון להתקרב גם כן לתורה. וכמו שאנחנו רואים בעינינו איך שנראה בית של בן תורה, שהבנים מכבדים בו את האב ומוקירים לו טובה, ולעומת זה איך נראים בתים שאינם בתים של תורה, שבהם האבא הוא רק כעין פרת חליבה לתת לילדים מה שרוצים להוצאות עצמם. **ובראש** ובראשונה אדם צריך להתחיל בזה בביתו פנימה. הרבה פעמים אדם מאיר פנים וגומל חסדים עם כולם - חוץ מאשתו ובני ביתו. וכי אדם פטור מלדבר אתם בנחת?

ד. כך כתב הסבא מקלם לאותו אחד מבני משפחת רוטשילד. ואמנם כך היתה משפחת רוטשילד בדורות הראשונים, יראי שמים וגומלי חסדים, אבל בדורות האחרונים - הם מלהזכיר. ושמעתי מאחד מגדולי דורינו שליט"א שאמר, פעמים הרבה שאדם מבקש על עצמו שיהיה עשיר, ולפעמים באמת זה אכן טוב לו והוא ישתמש בכספו נכון, אבל זרעו שיירש אותו אחריו עלול להשתמש בכסף הזה לרעה ויתכן אף שכל העושר הזה יעמוד בעוכריהם ויעבירו אותם על דעתם ועל דעת קונם.

מלחיך להם? מלקנות להם מתנהגים?! ואחרי שאדם יאיר אליהם את פניו ויהיה משאו ומתנו אתם בנחת, עליו לראות שכך יהיה עם שכניו. וכמה בעיות וכמה מריבות וסכסוכים היו נפתרים אם היו בני אדם מעבירים על המידות, וגם כשנראה להם שהשכנים לא בסדר הם היו מבליגים ומוחלים. ואם אדם משאו ומתנו בנחת עם הבריות - זה קידוש שם שמים. וראינו מה רב שכרו של מי שמקדש שם שמים, שאפילו בהמה שאין בה דעת ותבונה מכל מקום בגלל שסוף סוף התקדש שם שמים על ידי התקדשה על ידי ה' שאמר "לי הוא", וקל וחומר באדם שמשדל בזה כמה חלקו גדול וכמה רבה מעלתו, ובפרט בדור שלנו, כמו שכתב הסבא מקלם, אשר בזמנינו הענין הזה נפרץ לחלוטין וכל מי שמתחזק בו הוא נוטל את שכר כולם.

וליהיפך - מי שקורא ושונה ואין משאו ומתנו באמונה ואין דיבורו בנחת עם הבריות, מה הבריות אומרות עליו, אוי לו לפלוני שלמד תורה, כמה מקולקלים מעשיו כמה מוכוערים דרכיו. אנשים אומרים: זה מה שיצא ממנו אחרי שלמד תורה?! כך הוא מדבר וכך הוא מתנהג?! וזה חילול שם שמים.

היה בירושלים בדור הקודם צדיק גדול, ושמו הרב הרמן. הוא היה גברא רבה, ויש עליו הרבה סיפורים ומעשים. מספרים עליו, שפעם פגש בו יהודי אחד שהיה מפורסם בכל ירושלים כאחד שאוהב לפטפט בדברים של מה בכך שעות ארוכות. כל מי שהיה רואה אותו ברחוב היה בורח ממנו כמו מאש, כי ידע שאם יפגוש בו ויתחיל לדבר אתו רגע אחד, לא יוכל להפרד ממנו בשעתים וחצי הקרובות... אותו יהודי פגש ברב הרמן, ואמר לו 'כבוד הרב, תשמע חידוש שיש לי בפרשת השבוע'... וזה היה מעין מסירת מודעה, שעכשיו הוא עומד

ה. וכבר כתב בעל החינוך וספרי מוסר, שיש דבר פלא, שהרי זה ברור לנו שאדם שהולך בשוק ורואה שם אנשים, לא יעמוד פתאום ויתחיל לצעוק ולבזות אותם. על מי כן הוא כן יעמוד ויצעק ויקלל? - על אותם אנשים שבלעדיהם אין לו חיים, כגון אשתו או משרתיו. ולכאורה איך זה יתכן, הלא אותו אחד בשוק לא עשה לך שום טובה, ואף על פי כן אתה מכבד אותו ומוקיר אותו, ובטח שלא צועק ומבזה אותו. ודווקא על אשתך שעושה תמיד את רצונך ומסייעת לך בכל דבר, עליה אתה צועק וקוצף!?

ובאמת מהיכן זה מגיע? - מהתחושה של אדם שבבית שלו הוא בעל הבית, וכולם משרתיו ועושי דברו. זו היא התכונה של פרעה שנאמר בו 'אני הכבדתי את לבו', ואמרו המפרשים שה'אני', התחושה שהוא הוא ואין בלתי, הכבידה את לבו ולא נתנה לו לשחרר את ישראל מעולו. אסור לאדם להיות פרעה... ואדרבה, על אדם להתחנך ולהתרגל להיות בביתו תמיד בנחת ובשמחה, בשלום ובאהוהו.

ומצאנו בגמרא שהזהירו הרבה על ענינים אלו, ורבה אמר לבני מחוזה שאם הם רוצים עשירות - יכבדו את האשה ויקנו לה כל מה שהיא צריכה (בבא מציעא נט.). ולא יפול מדברי רבותינו דבר ארצה, ואם אדם רוצה עשירות - זו הסגולה בדוקה ומועלת.

לדבר שעות רבות... ואכן כך היה, הוא התחיל בפרשת שבוע ומשם עבר לענינים אחרים ולסיפורים שונים ומשונים, והרב הרמן עומד ומקשיב בסבלנות ומתעניין בכל הפרטים בשימת לב. אחרי זמן מרובה, כשהוא כבר דיבר כל מה שרק יכל לדבר ולא נותר לו עוד מה להגיד, אמר לרב הרמן: 'כבוד הרב, תדע לך שאתה צדיק. בזה שהסכמת לשמוע את כל מה שיש לי להגיד, הוכחת את צדקותך'.

היום המילים הנפוצות הם 'אין לי זמן'. הכל הולך היום במהירות ובחפזון, ואין לאנשים טיפה של זמן מיותר. אבל מי שענינו בראשו יודע שזה הקידוש שם שמים היותר גדול שיכול להיות, 'שיהיה משאו ומתנו בנחת עם הבריות', ואשריו ואשרי חלקו של מי שזוכה לקדש שם שמים.

מסירות נפשו של הבבא סאלי זצ"ל על עסק התורה

השבוע היה יום ההילולא של קדוש ה', רבינו הגדול הבבא סאלי זצ"ל. כולם מדברים בימים האלו על הנסים ועל המופתים הרבים שראו אצלו, ואכן כחו היה גדול לשנות את הטבע, ואני יודע ומכיר בידיעה ברורה מופתים שהיו אצלו. אבל צריכים לדעת שכל המופתים האלו היו הפרי, ועלינו לשים את הדגש על העיקר, על האילן שממנו יצאו הפירות האלו. איך זוכים לדרגות נשגבות כאלו?!

את הדרך לזה, גילה לנו רבי פנחס בן יאיר. כך אמר רבי פנחס בן יאיר (מסכת עבודה זרה כ' ב'), תורה מביאה לידי זהירות, זהירות לזריזות, וכך הלאה כל המעלות הבאות בקדש עד קדושה ועד תחית המתים. מעשה היה באדמו"ר מסאטמר זצ"ל שהשתטח על קברו של הרמח"ל בטבריה, והיה שם יהודי אחד שחזר בעל פה על הברייתא הזו של רבי פנחס בן יאיר 'זהירות מביאה לזריזות, וזריזות מביאה לידי נקיות' וכן הלאה. אחרי שגמר היהודי לשנן את הברייתא שוב ושוב, פנה אליו האדמו"ר ואמר לו, 'יפה מאוד, אבל את העיקר מן הברייתא שכחת'. התפלל היהודי ואמר לו, מה פירושו?! - והלא שלשים שנה אני חוזר על הברייתא הזו! אמר לו האדמו"ר מסאטמר, שכחת את העיקר, כי הברייתא מתחילה עם התורה. התורה היא שמביאה לידי הזהירות, ורק מכח התורה אפשר בכלל להתחיל את כל המידות כולם.

זה עיקר העיקרים וזה הדבר שטעון חיזוק, אשר עלינו להתעורר מדרכו של הבבא סאלי זצ"ל. על כל אחד לראות איך הוא מתחזק בתורה, הן הוא עצמו, והן בחינוך הבנים שלו על ברכי התורה. הבבא סאלי היה עוסק בתורה במסירות נפש עצומה בשקידת ימים ולילות בלי אכילה ובלי שתיה, בהפקר של כל העולם הזה. זה הוא השורש ומכאן הגיעו כל המופתים שלו, שהרי אם אדם זוכה לעסוק בתורה לשמה, נעשה כמעין המתגבר וכל העולם כדאי הוא

לו, כל העולם כולו מתכופף אליו ועושה את רצונו. וכך אמרו רבותינו במדרש (תנא דבי אליהו רבה פ"ח), אמר הקב"ה על תלמידי החכמים שעוסקים בתורה לשמה, אפילו יבקשו כל העולם כולו בשעה אחת נותן להם. (ועיין נפש החיים שער ד פט"ז).

וגם על חינוך הבנים, ראינו כמה שהיה זה בנפשו. היתה תקופה שהבבא סאלי יצא מעירו, וכשחזר לביתו ראה שהגיעה צרה חדשה לעיר. מה קרה? - האליאנס הגיעו. אלו היו מחריבי התורה בכל ארצות הספרדים, כשהקימו מוסדות לחינוך הבנים בדרך שאינה של תורה ומצוות. כשראה את זה הבבא סאלי, פנה לכל ההורים ובקש מהם שיוציאו את הילדים שלהם משם ויעבירו אותם למוסדות חינוך שמגדלים בהם את הבנים בדרך ישראל סבא, כמו הדרך המסורה לנו מדור דור עד משה רבינו. ואמנם היו הרבה הורים ששמעו לו, אבל היו כאלו שהיה להם קשה להוציא משם את הילדים, שכן היו הרבה פיתויים של עולם הזה, כגון שילמד הילד קצת שפות וקצת חשבון, ו"זה יעזור לו להתקדם בחיים", וכלשונות המזיקין האלו.

כשראה הבבא סאלי שהרבה מהציבור לא נשמעים אליו ולא מוציאים משם את הילדים, אסף את כל האנשים לבית הכנסת ואמר להם, רבותי, אנחנו הולכים בדרך המקובלת לנו מאבותינו ואבות אבותינו, והצטוונו כל אחד ואחד לחנך את הבנים שלו על ברכי התורה לתורה ויראת שמים, וכמו שנאמר 'ושננתם לבניך'. ובכן, ידעו כולם, שמי שיעביר את הילד שלו לתלמוד תורה קדוש, יבואו עליו כל הברכות כולם, אבל מי שלא יעשה כן וישאיר את הבן שלו טרף לפוקרי הדת, שידע נאמנה שלא תעלה לו שנתו רח"ל.

מדוע הבבא סאלי התבטא בחריפות כזו? - כי אדם ששולח את הבן שלו למוסד כזה, בהתחלה זה מתחיל עם לימוד של שפות, אבל משם זה יכול להתגלגל עד פריקת עול תורה ומצוות לגמרי, כמו שראינו מאז ומעולם.

בזמן הזה שמציינים יומא דהלולא דיליה ומדברים על גודל נפלאותיו ועוזו נוראותיו, אנחנו צריכים לזכור מהיכן כל זה התחיל. מהגיעה הבלתי פוסקת בתורה. כשאדם עוסק בתורה והתורה היא מרכז חייו, יש לו הכל מכלל כל. הנה עכשיו אנחנו נמצאים בימי השובבי"ם ועוסקים בתשובה, ויש הרבה שעושים כל מיני תיקונים כמו תענית דיבור וכיוצא בזה, וזה טוב, אבל כבר כתב הפלא יועץ (ערך תשובה ע"ב) שמי שרוצה לזכות לתשובה, תחילה וראש יתחיל בעסק התורה. זו היא הברכה הכי גדולה לאדם, כאשר הוא יושב ועוסק בתורה, ו'מרבה תורה מרבה חיים', וה' יהיה בעזרנו.

חידו"ת פרשת בא

א. בענין זבחים ועולות

שמות (י' כ"ד): "ויקרא פרעה אל משה ויאמר לכו עבדו את ה' רק צאנכם ובקרכם יוצג גם טפכם ילך עמכם, ויאמר משה גם אתה תתן בידנו זבחים ועולות ועשינו לה' אלהינו, וגם מקננו ילך עמנו לא תשאר פרסה, כי ממנו נקח לעבוד את ה' אלהינו, ואנחנו לא נדע מה נעבוד את ה' עד בואנו שמה".

וראיתי לרבינו הגדול בעל חתם סופר ז"ל בספר דרושים ואגדות (פרשת בא דס"א ע"א) שכה כתב: "גם אתה תתן בידנו זבחים ועולות, במסכת עבודה זרה (כ"ד א') מיניה ילפינן דלוקחין בהמה מן הגויים לקרבנות ולא חיישינן לרביעה ע"ש.

ולענ"ד דאמרין בסנהדרין (ל"ג א') אין פרה וחזירה יוצאת ממצרים שאין חותכין אם שלה שלא תלד במקום אחר דוגמתה, כי טובות הנה בהמות מצרים, ואולי משום כך הקפיד פרעה שצאנם ובקרים יוצג מהטעם הנ"ל.

ומשה אמר לו גם אתה תתן וגו' אף על פי שיש לחוש אולי ירבעו בהמה כדי שתעקר כמבואר במסכת עבודה זרה (כ"ב א'), והיינו דקאמר לא תשאר פרסה שגם זה מהני לעיקור כדכתיב את סוסייהם תעקר הבן ודוק".

ועם שאיני כדאי בענייתי לא הבנתי היטב דברות קדשו ז"ל, דהרובע בהמה **שנעקרת** היינו שאינה מולידה, עיין בסוגיה דעבודה זרה שם, אבל ואת סוסייהם תעקר האמור בספר יהושע (י"א ו') היינו **חיתוך רגלי הבהמה** עיין רד"ק ומצודת ציון שם, וכדאמרו בעבודה זרה (י"ג א') "איזהו עיקור המנשר פרסותיה מן הארכובה ולמטה ע"ש, וכדכתב הרב המגיה הי"ו שם, ומה ענין עיקור זה לענין עיקור שלא תלד וצ"ב, ועיין בספר פרדס יוסף לשמות שם ודוק.

ובגוף הענין שאין לוקחין בהמה לגוי וכו' - הארכתי בזה בס"ד בחיבורי ברית יעקב (סימן ל"ז) עיין שם וצרף לכאן.

ב. בענין הפסח נאכל על השובע

שמות (י"ב ח'): "ואכלו את הבשר בלילה הזה צלי אש, ומצות על מרורים יאכלוהו".
ובמבילתא שם: "על מצות ומרורים יאכלוהו, מכאן אמרו הפסח נאכל אכילת שובע, ואין מצה ומרור נאכלים אכילת שובע". [תיבות התורה הכתובה "ואכלו את הבשר בלילה הזה צלי אש", עולים בגימטריא בדקדוק "כי כה יאכלו לקרבן הפסח אכילת שובע", וכדרשת רז"ל בתורה שבעל פה, ודוק].

ובתב מרן ז"ל בשלחן ערוך (סימן תע"ז סעיף ב'): "לאחר גמר הסעודה אוכלים ממצה שמורה וכו', זכר לקרבן הפסח הנאכל על השובע וכו', ואם שכח ולא אכל האפיקומן וכו', אם לא נזכר

עד אחר שבירך בורא פרי הגפן - לא יאכל אפיקומן, ויסמוך על המצה שאכל בתוך הסעודה, שכולן שמורות הן משעת לישא.

ובספר משנה ברורה שם (אות י"ג) כתב: "בתוך הסעודה, הא אם לא היה לו שמורה כלל בתוך הסעודה, אף שבתחילת הסעודה אכל כזית מצה שמורה כדין, חוזר ואוכל אפיקומן, ולא יצא מצות אפיקומן בזה, דהא בעינן שיהא נאכל על השובע [פרי חדש, ופרי מגדים מש"ז אות ב'] עכ"ל.

ועיין למו"ז הגאון ז"ל בכף החיים שם (אות כ"ב) שאחר שהביא דברי הפרי חדש והפרי מגדים הנ"ל, הוסיף: "ומשמע בתשובות בית דוד (סימן רנ"ט) דהגם שאכל כזית המוציא, וכן כזית של אכילת מצה, והכורך, כל שלא אכל בתוך הסעודה לא יצא, וצריך לחזור ולאכול כזית אפיקומן". והביא אחרונים חולקים עיין שם.

ועם שאיני כדאי כלל, בעניוטי לא זכיתי להבין דברות קדשם ז"ל של גאוני בתראי הנ"ל, דמבואר דהם ז"ל נקטו דדין זה "דאפיקומן נאכל על השובע" לעיכובא הוא, ולכן באכילת כזית גרידא שאכל בתחילת הסעודה לא סגי, שהרי האכילה היא לא היתה על השובע, ומינה דכן הוא גם בקרבן פסח שיאכל על השובע לעיכובא הוא, שהרי האפיקומן הוא זכר לקרבן פסח הנאכל על השובע, וככתוב בשלחן ערוך (שם סעיף א') וכו"ל.

ולבאורה תימה שהרי אכילת קרבן הפסח על השובע, אינה אלא הידור בעלמא, אבל אינה לעיכובא, וכמפורש בדברי הרמב"ם ז"ל הלכות קרבן פסח (פ"ח ה"ג): "**מצוה מן המוכרח לאכול בשר הפסח אכילת שובע**, לפיכך אם הקריב שלמי חגיגה בארבעה עשר אוכל מהן תחילה, ואחר כך אוכל בשר הפסח כדי לשבוע ממנו, ואם לא אכל אלא כזית יצא ידי חובתו", ורשמתי לזכרון ועוד נעיין בה בעזה".

ועכשיו ראיתי בספר ערוך השלחן שם (אות ח') שכתב: "ואין לשאול והא אכל כזית מהמצה השמורה משעת קצירה בשעת ברכת על אכילת מצה, דיש לומר דעל זה לא סמכינן, דאפיקומן הוי מילתא באפי נפשה, ורק אם אכל כל הסעודה מהשמורה יכול לסמוך על שאר המצה שאכל בתוך הסעודה, אבל לא על המצה הראשונה" עכ"ל.

ובעניוטי לא הבינותי דבריו ז"ל מאי שנא, וגם אם נדחוק שכוונתו כדברי הפרי חדש והפרי מגדים דלעיל, כבר כתבתי דבעניוטי גם הא צל"ע וכמשנ"ת.

ג. בענין אכילת בשר הפסח

[מהדורה קמא]

שמות (י"ב ח'): "ואכלו את הבשר בלילה הזה צלי אש, ומצות על מרורים יאכלוהו".
ופירש רש"י ז"ל: "ואכלו את הבשר, ולא גידים ועצמות". ומקור הדברים במכילתא שם (פרשת בא פ"ו): "ואכלו את הבשר. בשר ולא גידים, ולא עצמות, ולא קרנים, ולא טלפים" ע"ש.
 [ק"ק שרש"י השמיט סיום דברי המכילתא "קרנים וטלפים".]

וראיתי לרבינו הקדוש רבי חיים ן' עטר ז"ל בספרו אור החיים שם שכתב: "ואכלו את הבשר, וז"ל אמרו את הבשר, ולא גידים ועצמות קרנים וטלפים, ולדבריהם למה אמר "את" מה בא לרבות.

ונראה כי בא לרבות מה שאמרו בפסחים (פ"ד א') כל הנאכל בשור הגדול נאכל בגדי הרך, ומפרש לה רבא כל הנאכל בשור הגדול בשלקא, נאכל בגדי הרך בצלי, ומה הן ראשי כנפים והסחוסים", עד כאן דברי קדשו של רבינו אור החיים ז"ל.

ועם שאיני כדאי כלל וכלל, בעניותי לא זכיתי להבין דברות קדשו זיע"א, במה שתירץ דריבוי ד"את" בא ללמדנו להנ"ל, ולמדנו שראשי כנפים והסחוסים נאכלין בפסח, שיש לי להבין ריבוי ד"את" להא למה לי, ומדוע ולמה הוא נצרך, והלא האמורא רבא מלמדנו דהם בגדר ובכלל "בשר", ואינם בכלל "עצם", כי כל שעל ידי שליקה מתרככים ונאכלים הם בגדר בשר, ועצם על ידי שליקה לעולם לא תתרכך, עיין בסוגיא ובדברי הרב המאירי ז"ל.

ולפי זה כשאמרה תורה ואכלו את הבשר כלילה הזה צלי אש, אזי ראשי הכנפים והסחוסים גם הם בכלל בשר צלי אש, ואם כן להא אין צריך ריבוי ד"את" כלל, אחר שהם נכללים בשם "בשר", ושוב יקשה לן ריבוי ד"את" למה לי, וזו לשון רבינו הפרי מגדים ז"ל בפתחה לספרו שושנת העמקים (ד"ה ובהיות): "לענין ראשי כנפים וסחוסים בגדי הרך לרש"י ולרמב"ם ז"ל בשר גמור הוא, עיין פסחים (פ"ד א') "עכ"ל, ועיין תוספות פסחים שם (ד"ה הואיל), ומהרש"א וצל"ח שם, ותוספות חולין (ע"ז ב'), ובספר אגלי טל (מלאכת קוצר אות נ"ט) ודוק.

והנה זכורני שראיתי לפני זמן, מאמר גדול מרבה של ירושלם ת"ו הוא הגאון המובהק האדר"ת ז"ל (נדפס בקובץ סיני), שהאריך מאוד להראות ממקומות הרבה בתלמודים ובמדרשים, שעם דבעלמא ובדרך כלל תיבת "את" באה לרבות, עיין פסחים (כ"ב ב') ובמסורת הש"ס שם, מכל מקום מצינו גם להפך, שתיבת "את" באה לצמצם ולמעט, ולומר רק אלה ולא אחרים, עיין שם נפלאות מתורתו ז"ל.

ולפי דרכו זו נתישבה שאלת רבינו אור החיים ז"ל, שיש לומר דמה שאמרה תורה "את" הבשר, למעט ולצמצם בא, שאינו יוצא אלא בבשר ממש ולא בשאר הדברים הנ"ל, דהיינו ולא גידים ועצמות קרנים וטלפים ודוק.

והאידנא שנת תשס"ד לפ"ק, זכינו ויצא לאור עולם על ידי מכון "אהבת שלום", ספרו של הגאון האדר"ת ז"ל, הנקרא בשם "זכר דבר", וראיתי לו שם (ערך את אות ט"ו דף כ"ט) שכבר הוא עצמו ז"ל כתב ליישב תמיהת רבינו אור החיים ז"ל הנ"ל לפי דרכו זו, דמצינו "את" שלא בא לרבות, אלא להפך בא לצמצם ולמעט ע"ש, ות"ל זכינו לדעתו הרמה ז"ל.

ודע כי חוכך אני בדעתי ואומר שיש לעיין אם יש מקום לומר ש"את" הבשר, בא לרבות שיאכל את "כל" בשר הפסח, דבעלמא קיימא לן שבזה שאוכל כזית מבשר הקרבן יצא ידי חובה דמצות אכילת הקרבן, מה שאין כן בקרבן הפסח שגדר המצוה שיאכל את כולו, כדכתב בשו"ת שאגת אריה (סימן פ"א, וסימן צ"ו), ועיין בהגהות הגאון רבי אליעזר משה מפינסק ז"ל פסחים (פ"ח ב'), ובספר מקדש דוד קדשים (סימן י"ד אות ו'), ושו"ת אחיעזר ח"ב (סימן מ"ט אות י'), אבל בשו"ת

חתם סופר או"ח (סימן מ"ט), ובספר מנחת חינוך (מצוה ו' אות א' ואות ט"ז, ומצוה ק"ב, ומצוה קל"ד) פליגי על השאגת אריה הנ"ל, ועיין בספר אפיקי ים ח"א (סימן מ"ה), ולדבריהם הדרא תמיהא לדוכתא. [ועיין בכל המצויין בספר המפתח על הלכות קרבן פסח (פ"ח ה"ג דשי"ח סוף טור ג').].

ובם"ד אמרתי דיתכן ואפשר שיש לומר ד"את" בא לרבות רוטב צלי הפסח שיוצאים בו ידי חובה, ואמינא לה מהא דתנן במסכת פסחים (פ"ז מ"ב): "נגע בחרסו של תנור, יקלוף את מקומו. נטף מרטבו על החרס וחזר עליו, יטול את מקומו. נטף מרטבו על הסלת, יקמוץ את מקומו".

ופירש רע"ב ז"ל: "נגע הפסח בחרסו של תנור יקלוף, מן הפסח מקום הנוגע בתנור, שנצלה שם מחום חרס התנור ולא צלי אש הוא: נטף מרטבו על החרס וחזר עליו, שחזר שומן שנתחמם מן החרס ונבלע בפסח: יטול את מקומו, ולא סגי בקליפה אלא בנטילה כעובי אצבע, דשומן נבלע בתוכו הרב, ואותו שומן צלי מן החרס הוא: נטף מרטבו על הסולת, והסולת רותחת דמצלי רוטב מחמת סולת, וההוא רוטב שבתוך הסולת אסור למיכליה דהוי ליה צלי מחמת דבר אחר, הילכך יקמוץ את מקומו וישרוף או תו קומץ כאשר קדשים הפסולים", וכן פירש רש"י ז"ל שם, והוא מסוגיית התלמוד שם.

ומתבאר שברוטב צלי הפסח שנטף על תנור החרס אין יוצאין בו ידי חובה, כיון דבעינן צלי "אש" דייקא, ולא שנצלה מחמת דבר אחר, והוא הדין ברוטב שנטף על סולת רותחת שנצלה הרוטב מחמת הסולת דגם הוא צלי מחמת דבר אחר ואינו צלי אש, ושמע מינה דזולת חסרון זה, אכן יוצאים ידי חובה ברוטב צלי הפסח, והאוכלו מקיים מצות אכילת פסח בליל ט"ו, ויש לומר דהיינו דקאמר קרא ואכלו "את" הבשר ובא את לרבות הרוטב כנ"ל, ועיין. [נהוי כההיא דחולין (ק"ב ב', וק"כ א') הטמאים לרבות רוטבן וצירן ע"ש].

ועיין תוספות פסחים (ע"ו א' ד"ה אלא): "לא הוה צריך לעיל לאסוקי והדר סולת ומרתח ליה לרוטב, דמה צריך לאסוקי איסור ברוטב משום צלי מחמת דבר אחר, כיון דאית ביה איסור נא", ואם יש ברוטב איסור נא, הוי אומר שכל שלא יהיה נא יוצא בו ידי חובת פסח ודוק.

והנה לדעת רבים בעינן בפסח "למשחה לגדולה", כדרך שמלכים אוכלים צלי בחרדל, כחולין (קל"ב ב'), עיין רש"י פסחים (פ"ו ב'), ורשב"ם פסחים (ק"ט ב'), ובספר אור זרוע ח"ב (סימן שני"ד ד"ס ע"ב), ולפי זה יש לעיין אם יצא ברוטב שהוא הדם והציר המטפף מבשר הצלי, ועיין (זבחים כ"ח א'), ואולי רוטב מיקרי כדרך שמלכים אוכלים, ועיין מה שנתבאר בענין זה בס"ד בחיבורי הנכחי לקמן בסימן הבא, ובמקומו כתבתי עוד בענינים הללו בס"ד.

ועכשיו ראיתי דאליבא דרבינו הרמב"ם ז"ל ליתא להא, שהרי בפירושו המשניות שלו פסחים שם כתב: "וכן כשיזוב מלחלוחיתו על הסולת כאשר זכר, יסיר אותו הסולת, כי אסור לאכול ממנו אלא מה שנשאר בעצמותו, אבל מה שיזוב ממנו הרי הוא כמרק", וכן כתב הרמב"ם ז"ל בחיבורו הגדול הלכות קרבן פסח (פ"ח הי"א): "נגע הבשר בחרסו של תנור יקלוף את מקומו, מפני שהוא צלי החרס, נטף מרטבו על החרס וחזר עליו יטול את מקומו, שכל המרק והליחה שתפרוש ממנו כשיצלה אסורה, שהרי אינה בשר צלי", ומפורש שרוטב דינו כמרק, וכאן קפיד קרא על "בשר" צלי, ואין יוצא ידי חובה באכילת רוטב.

אלא שלפי זה דברי הרמב"ם ז"ל צריכים טעם והסבר, שהרי מסוגיית התלמוד מבואר דרך משום צלי ודבר אחר אין אוכלים הרוטב ולא מפני דבעינן בשר צלי, וראיתי שכבר הרגיש בזה הגאון מבי"ט ז"ל בספר קרית ספר על הרמב"ם שם, וכן בלחם משנה שם, ועיין גם בספר הר המוריה שם וצ"ב. [עכשיו זכינו ונדפס רמב"ם מהדורה הרב פרנקל, וראיתי שם בפירוש מהר"י קורקוס ז"ל תמה ועמד בדברי הרמב"ם הללו ע"ש, ובספר המפתח שם האריכו בציונים ע"ש].

וראיתי בספר מלכי בקודש הלכות קרבן פסח (פ"ה הי"ב) שהביא דברי הרמב"ם ז"ל בפירוש המשנה וכתב: "וכן כתב הרמב"ם בפירוש המשנה "וכן כשיזוב מלחלוחיתו על הסולת כאשר זכר, יסיר אותו הסולת, כי אסור לאכול ממנו, אלא מה שנשאר מעצמו קשה, אבל מה שיזוב ממנו הרי הוא כמרק ע"כ. הרי דמרק אסור מצד עצמו, וטעמא נראה לי דקרא קאמר ואכלו את הבשר צלי אש וגו', אבל לא מה שיוצא ממנו, דאותו היוצא הוא מרק, שהוא היפך הצלי, דצלי הוא יבש בלי מרק, והמרק הוא ממין בישול, דהבישול אית ליה מרק" עכ"ל. ועיין היטב בספר קרית ספר הנ"ל.

ובעניותי יש לי לעמוד על ביאורו בדברי הרמב"ם ז"ל שחסרון המרק שהוא מתורת "בישול" ולא צליה, ולענ"ד הביאור הוא משום דבעינן צלי "בשר", וכאן המרק אין לו תורת בשר, ולא מתורת מרק שהוא מבושל ולא צלוי נגעו בה, וכן ראיתי שכתבו בצל"ח בסוגיא כאן, ובספר קהלת יעקב מקרלין כאן, עיין שם. [נרשום אצלי שיש עוד לברר בספר מרכבת המשנה, ובספר לבב דוד מועטי הלכות מאכלות אסורות (פ"ט הי"ז), וכעת לא איסתייעא מילתא].

ובעיקר הענין אם באכילת רוטב דצלי הפסח אם יוצא בו ידי חובה - יש להעיר מהמשנה במסכת זבחים (פ"ג מ"ז): "השוחט את הזבח לאכול כזית מן העור, מן הרוטב, מן הקיפה, מן האלל, מן העצמות, מן הגידים, מן הטלפים, מן הקרניים, חוץ לזמנו או חוץ למקומו, כשר ואין חייבים עליהם משום פגול ונותר וטמא", משמע דרוטב אין לו תורת בשר, ולפי זה אינו יוצא בו, ולא רק בגלל דהוי מרק כדפירש הרמב"ם, דאף אם לא היה לו תורת מרק כמו קיפה, גם כן אין יוצא דלאו בשר הוא, וצ"ב.

ובהמשך השנים מצאתי מה שכתבו בזה בקרן אורה נדרים (נ"ב ב'), ובשו"ת הגאון מהרש"ם ח"א (סימן נ', וסימן קצ"א, וסימן ר"ד), ולגאון המובהק מטורקא ז"ל בספר משנת אליעזר מישל מהדורה תנינא (דף מ"ו ע"ד!), וקובץ שיעורים פסחים (אות קפ"ח), וכלי חמדה מועדים (סימן קנ"ב דשצ"ה ע"א), ושו"ת שבט הלוי ח"ה (סימן נ"ח אות ג' וד'), ושם ח"ח (סימן ק"ו אות ה'), ושם ח"י (י"ד סימן קכ"א אות ה'), ובספר משמר הלוי זבחים (סימן ס"ג, וסימן קל"ו), ושם אם יש חילוק בין רוטב דפסח שהוא מגוף הצלי, לשאר רוטב הקרבנות ע"ש, וכתבתי בזה עוד במקומו, ובעזה"י עוד נחזור לברר הדברים היטב במהדורה בתרא אי"ה.

ד. בענין למשחה לגרולה בקרבן פסח

שמות (י"ב ח'): "ואכלו את הבשר בלילה הזה צלי אש, ומצות על מרורים יאכלוהו".

פסחים (פ"ו רע"ב): "אין מפטירין אחר הפסח אפיקומן, ואמר רב שלא יעקרו מחבורה לחבורה, לא קשיא כאן בשעת אכילה כאן שלא בשעת אכילה".

ופירש רש"י ז"ל: "אין מפטירין, כשהגיע זמנו להפטר מן הסעודה, דהיינו אחר הפסח שהוא נאכל באחרונה על השבע, שכן חובת כל הקרבנות, כדקיימא לן משחה לגדולה, כדרך שהמלכים אוכלין, אין נפטירין על ידי אפיקומן: ואמר רב, אפיקומן לשון הוציאו כליכם מכאן, ונלך ונאכל עוד בחבורה אחרת: שלא שעת אכילה, קריאת ההלל לאחר אכילה".

ובן כתב הרשב"ם ז"ל פסחים (ק"ט ב'): "אפילו בחבורתו אסור לאכול כלום אחר הפסח שלא יאבד ממנו טעם הפסח, ולפי שדינו להאכל בסוף על השובע וכן כל הקרבנות כדכתיב למשחה לגדולה כדרך שהמלכים אוכלים", ובספר אור זרוע ח"ב (סימן שנו"ד ד"ס ע"ב): "ובזמן המקדש היו מברכין על החגיגה לאכול הזבת, ועל הפסח לאכול הפסח, וגם נראה דקרא כתיב למשחה שהמלכים אוכלים בשר צלי בקינוח סעודה לכך נאכל על השובע", ועיין בספר חידושי רבינו דוד בונפיד ז"ל פסחים שם (דף ת"ג ות"ד ובהערות) ע"ש, ובמרדכי סוף פסחים (סדר הפסח דל"ד ע"א) ע"ש.

ומתבאר באר היטב שדין למשחה לגדולה נוהג גם בקרבן פסח, וגדולי האחרונים האריכו הרבה אם בעינן למשחה בקרבן פסח, עיין לגאון מבי"ט ז"ל בספרו קרית ספר הלכות קרבן פסח (פ"ח) שכתב דנאכל על השבע מדין למשחה, ובביאור מהר"י קורקוס ז"ל על הרמב"ם הלכות מעשה הקרבנות (פ"י הי"א), ושו"ת מהרש"ם ח"א (סימן י'), ושם ח"ג (סימן ט'), ושם ח"ד (סימן ג"ה), ושו"ת משנת אליעזר (מינסק סימן ע"ב), ושו"ת רבי"ז שאפראן ח"א (סימן ק"א), וכלי חמדה חלק המועדים (קרבן פסח סימן קכ"ה דף של"ז, וסימן קצ"ג), וחלק המכתבים (דף קס"ט והערה ט'), ושו"ת אבני ציון ח"א (סימן ג"א דרכ"א ע"ב), ובאריכות בפרדס יוסף במדבר (ט' י' דשנ"ה ע"א) ושם נסמן.

ויש לי להבין דלפי דעת גאוני בתראי ז"ל דכל שהפסח נצלה כמאכל בן דרוסאי תו לא מיקרי נא ויוצאים בו ידי חובה, ועיין מה שכתבתי בזה בחיבורי הנכחי לקמן (סימן ה'), והנה שיטת עצמו רש"י ז"ל דכמאכל בן דרוסאי הוא שלישי בישולו, איך יוצא בו ידי חובה, ואטו כשצלה שלישי צלייתו מיקרי למשחה לגדולה כדרך שמלכים אוכלים, והלא אינו אלא מאכל ליסטים כדפירש רש"י שבת (כ' א') ועבודה זרה (ל"ח א'), וכההיא דאמרו בזבחים (כ"ח א') לא עבידי מלכים לאכול הכי, ועיין בספר תורה תמימה במדבר (י"ח אות כ"ד), אתמהא.

ולבאורה שמע מינה דבקרבן פסח לא בעינן למשחה גדולה, וכדברי התוספות בזבחים (ע"ה ב' ד"ה בכור) דדין למשחה לגדולה נאמר רק במתנות כהונה, ועיין משנה למלך הלכות מעשה הקרבנות (פ"ה ה"י), ובשו"ת כוכב מיעקב (סימן כ"ח), ולבניו הגאונים בשו"ת חזון נחום ח"א (סימן צ"ט), ולאחיו מופת דורינו זצ"ל בשו"ת דובב מישרים ח"ג (סימן מ"ג), ושו"ת בית יצחק אה"ע ח"א (ס"ס קל"ב דק"ו ע"ב), ובספר פרדס יוסף הנ"ל, ובספר עלי תמר על ירושלמי פסחים (פ"ו ה"ד דרס"ו ע"ב), ודוק. [והרב תורה תמימה שמות (י"ב אות פ"ב) נעלמו ממנו דברי התוספות דזבחים הנ"ל דבקרבן פסח לא בעינן למשחה לגדולה ע"ש].

מיהו עיין בתוספות חולין (קל"ב ב') שכתבו: "אין נאכלין אלא צלי ואלא בחרדל, ואם תאמר בזבחים (צ' ב') אמרינן ובכולן רשאין הכהנים לשנות באכילה לאוכלן צלויין שלוקין

מבושלין, ואמר בתלמודא טעמא משום דכתיב בהו למשחה פירוש לגדולה כדרך שהמלכים אוכלין, ונראה דודאי כמו שטוב לו ונהנה יותר מצי אכיל להו, אבל אדם שטוב לו צלי כשלוך ומבושל יאכל צלי שהוא דרך גדולה יותר" עכ"ל, וכן הוא בתוספות הרא"ש ז"ל שם.

וזו לשון הרמב"ן חולין שם: "למשחה לגדולה כדרך שהמלכים אוכלין, צלי לאו דוקא, אלא מטעמים כאשר אהב, וזהו דרך מלכים", והרשב"א כתב: "אינן נאכלות אלא להנאה ולהתענג כדרך שהמלכים אוכלים, וכל אחד לפי מה שהוא אוהב ונהנה יותר", והריטב"א כתב: "הא דאמרינן הכא צלי וחרדל לאו דוקא, אלא שנאמר שנאכלות על השובע ובלפתן, כדרך שהמלכים אוכלים דרך הנאה ותענוג, וכל אחד כפי מה שהוא אוהב ונהנה יותר", והמיוחס לר"ן כתב: "אינן נאכלות אלא להנאה ולתענוג, כדרך שהמלכים אוכלין וכל אחד לפי מטעמים אשר אהב", וכן הוא בספר האשכול ח"ג (סימן ט"ל דף ק"י) עיין שם.

ולפי זה יש לומר דאין הכי נמי לעולם יש לו לאכול כדרך שהמלכים אוכלים צלי בחרדל, אבל אם טוב לו והוא נהנה יותר כשהבשר צלוי כשליש בישולו, אכן יכול לאכלו כך, וגם בזה מתקיים למשחה לגדולה כנ"ל, ואתי שפיר.

עוד יש לדחות דלעולם גם בפסח צריך למשחה לגדולה, מכל מקום בדיעבד כל שאכלו לפסח אפילו כשצלאו שלישי צלייתו שאין מקיים בו דין למשחה לגדולה יוצאין בו, כי יש לומר שדין למשחה לגדולה אינו לעיכובא, וכדכתב בשו"ת כתב סופר יו"ד (ס"ס י"ח ד"ה ושכתי) שרחוק בעיניו לומר דלמשחה לגדולה הוא לעכב ע"ש, וכן נקט הגאון רבי יוסף ענגיל ז"ל בספר שבעים פנים לתורה (אופן י"א ד"ט ע"ב), ועוד לו שם (דכ"ז ע"ג, ודט"ל ע"ד), ובספרו בית האוצר (סוף כלל קס"א) ע"ש.

והגאון רבי עזרא ז"ל בספרו היקר תקנת עזרא על רמב"ם הלכות מעילה (פ"א ה"א אות ז') כתב: "באמת כבר החליטו גדולי האחרונים דכל ענין למשחה לא נאמר לעכב אלא למצוה, וכן העלה הגאון רבי אליהו רגולר זצ"ל בספרו יד אליהו ח"א (ערך אכילת קדשים), גם הגאון רבי יוסף ענגיל זצ"ל כתב פשוט דאינו מעכב", עיין שם באריכות, ועיין בספר כלי חמדה חלק המכתבים (דף רס"ט והערה ט') וחלק המועדים (ס"ס ט"ל דשמ"ט ע"א), גם האריך בזה בספר אבני ציון ח"ג (סימן ב' דכ"ב ע"ב, וסימן מ' דקס"ג ע"א, וסימן ס"ז דרס"ג ע"ב), ובפרדס יוסף במדבר (ט' י' דשנ"ה ע"ב), ועוד שם (פרשת קרח אות קס"ח), ורשמתי למזכרת ועוד נחזור לעיין בה בס"ד. [ובשו"ת מהרש"ם ח"ג (סימן ט' ד"ה אך) רצה להוכיח מרש"י יומא (י"ד א') דלמשחה לגדולה לעיכובא ע"ש, וק"ק שלא הזכיר דברי התוספות ישנים והריטב"א שם, ובספר שבעים פנים לתורה הנ"ל דחה וכתב שאין ראייה מההיא דיומא, וכן דחה בספר תקנת עזרא הנ"ל, ועיין בספר הדרש והעיון ויקרא (מאמר ג' ט"ט אות ב'), ובספר פרדס יוסף ויקרא (ו' כ"א, דפ"ה ע"א) עיין שם].

ודע שבספר כוכב מיעקב (שם) כתב להוכיח בתוספות בזבחים הנ"ל דבקרבת פסח לא בעינן למשחה לגדולה, וכנגד שיטת רש"י ורשב"ם ז"ל שגם בפסח יש למשחה לגדולה, מהא דאמרו בירושלמי פסחים (פ"ו ה"א) שהאוכל בני מעיים מקיים מצות אכילת הפסח, והרי אמרו בנדריים (נ"ד ב') שהאוכל בני מעיים לאו בר אינש הוא, אלא שמע מינה דבפסח לא בעינן, ועיין מה כתבו על זה בספר כלי חמדה הנ"ל, ובספר עלי תמר על ירושלמי פסחים (פ"ו ה"ד דרס"ו ע"ב) ע"ש. [ועיין בספר המאמר והעיון ויקרא (מאמר ז' אות ג'), ודבריו תמוהים מהירושלמי פסחים הנ"ל ע"ש].

ובעניוּתִי תמה אני על עצמי, שלכאורה לפי דברי כל רבותינו הראשונים כמלאכים הנ"ל, שעם יש לאכול הקדשים למשחה לגדולה כדרך שהמלכים אוכלים בצלי וחרדל, אבל אם טוב וערב לו לאכול באופן אחר, יכול לאכול כרצונו ובה מתקיים למשחה לגדולה כנ"ל, אין ראייה שבקרבן פסח אין צריך למשחה לגדולה מזה שיוצא ידי מצוות אכילת פסח כשאוכל מעיים, שהרי אכן יש בני אדם שכן אוכלים מעיים כדאמרו להדיא בכיצה (ו' א'), ועוד שנינו בפסחים (ק"ז ב') שהשמש מטביל בבני מעיים ונותנם לפני "האורחים" שיאכלום וכדפירש רשב"ם שם, הרי שהיו במעיים מכבדים אפילו אורחים, ולפי זה יש לומר שבירושלמי פסחים הנ"ל מדובר במי שאוהב לאכול מעיים, ושפיר מתקיים בזה למשחה לגדולה, וצדקו דברי רש"י ז"ל, וכסאו נקי ומשנתו שלמה כמנהגו הטוב זיע"א ודוק.

[בראיית הגאון כוכב מיעקב מהירושלמי שיוצאין ידי חובת אכילת הפסח בבני מעיים, ומזה רצה להביא ראייה דלא בעינן למשחה לגדולה בפסח, כי האוכל מעיים אינו בר איניש, וודאי שאין באכילת מעיים למשחה לגדולה. יש להתבונן כי לכאורה לדעת האומרים שלמשחה לגדולה הוא רק לכתחילה ואינו לעיכובא, אין ראייה דלא בעינן בפסח למשחה לגדולה, דלעולם נאמר כרש"י ז"ל שגם בפסח בעינן אכילת למשחה לגדולה, ומה שאמרו בירושלמי שהאוכל בני מעיים יצא ידי חובת אכילת הפסח, לא אמרו אלא שיצא ידי חובה, אבל לא אמרו שהיא האכילה המובחרת, ובאמת לכתחילה לא יאכל בני מעיים משום שאין באכילתם למשחה לגדולה ועיין. **עמנואל**].

* * *

לעיל הבאתי שהתוספות במסכת זבחים (ע"ה ב' ד"ה בכור) כתבו: "ואם לענין דנאכלת בצלי ובחרדל כדדרשינן למשחה לגדולה - הא כיון דלאו מתנות כהונה היא לא שייך בה למשחה", ומינה אתה שומע שבקרבן פסח לא בעינן למשחה לגדולה, וכן דייקו גאוני בתראי ז"ל כנ"ל.

ובדברי התוספות דלעיל, כן כתב גם הרמב"ם ז"ל בפירוש המשניות זבחים (פ"י מ"ז): "אמר רחמנא בדברים שהכהן אוכל למשחה, אמר למשחה לגדולה, כדרך שהמלכים אוכלין רוצה לומר מטעמים ומאכלים בתבלין וכיוצא בהן" ודוק היטב.

וזו לשון רש"י ז"ל חולין (קל"ב ב'): "למשחה, במתנות כהונה כתיב בויקח קרח לך נתתים למשחה כל מתנות שנתתי לך בכהונתך נתתי לך לגדולה כדמתרגמינן לרבותא, ורש"י מנחות (נ"ח א') כתב: "כל מתנות כהונה נאכלות בגדולה כדאמרינן בחולין (קל"ב ב') לך נתתים למשחה לגדולה כדרך שהמלכים אוכלין", ומתבאר שרק במתנות כהונה נאמרה הלכה זו של למשחה לגדולה, וזה כדכתבו התוספות בזבחים והרמב"ם הנ"ל, ולפי זה אין בקרבן פסח את ההלכה של למשחה לגדולה, ועיין היטב רש"י סוטה (ט"ו א'), וזבחים (כ"ח א') ודוק היטב.

ואין כוונתי לשאול שרש"י ז"ל סותר עצמו, או שמפרש באופן אחר ממה שפירש במקום אחר, דזו לא קשיא כלל, כנודע כי רבות כאלה ימצא המעיין בפירושי רש"י ז"ל ששינה פירושו ממקום למקום, וזו לשון רבינו מהרש"א ז"ל (קידושין מ"ד ב'): "דרכו של רש"י ז"ל לפרש במקום זה כך, ובמקום אחר שינה פירושו", והגאון רבי ישעיה ברלין ז"ל בספרו יש סדר למשנה על

מסכת ביצה (ס"פ ג') כתב: "ואל תתמה שכאן פירש רש"י ז"ל כך ואילו לעיל כתב ופירש טעם אחר, דע שכן דרך רש"י ז"ל ברוב פעמים אין מספר, ויותר מזה מצינו שרש"י ז"ל כותב לא ידעתי פירושו, ובמקום אחר כתב פירוש הגון ונכון", והרש"ש ז"ל בהגהותיו לשבת (פ"ג א') כתב: "הגרע"א בגליון הש"ס העלה פירוש רש"י ב"צריך עיון גדול", ואנכי לא ידעתי מה העיון הגדול דשם פירש כשיטת רבינו תם, ואם משום שרש"י סותר את עצמו, זאת תמצא בפירוש רש"י הרבה", ועיין בכל הנסמן בזה בארוכה בחיבורי שם בצלאל (דף רס"ח), ובחיבורי מנוחת שלום ח"ד (סימן י"א דף ע'), ושם חלק י"ב (סימן ס"ד), ובחיבורי הדר יעקב ח"ד (סימן כ"ט דפ"ט ע"א, וסימן ט"ל דקל"א ע"ב), ושם ח"ה (סימן נ"א דקל"ה רע"ב), ובחיבורי שובי השולמית ח"ז (סימן ב' דכ"א ע"ב), ובחיבורי עדות ביעקב ח"א (סימן ל"ב דע"א ע"ב) וצרף לכאן.

אלא באתי להראות שרש"י ז"ל במקומות אחרים נקט גם הוא שבקרבן פסח אין נוהגת ההלכה של למשחה לגדולה ודוק. [ועיין היטב בספר המרדכי סוף פסחים (סדר הפסח דל"ד ע"א) ודוק היטב].

ה. בענין ומצות על מרורים יאכלוהו

שמות (י"ב ח'): "ואכלו את הבשר בלילה הזה צלי אש, ומצות על מרורים יאכלוהו".
ובתרגום אונקלוס תרגם: "וייכלון ית ביסרא בליליא הדין טוי נור ופטיר על מררין ייכלוניה",
ובתרגום המיוחס ליונתן שם תרגם: "וייכלון ית בישראל בליליא הדין דחמיסר בניסן עד פלגותיה דליליא, טוי נור ופטיר על תמכא ועולשין ייכלוניה".

ובספר במדבר (ט' י"א) בפרשת פסח שני כתוב: "בחדש השני וגו' על מצות ומרורים יאכלוהו",
 ותרגם אונקלוס: "בירחא תנינא על פטיר ומררין ייכלנה", ובתרגום המיוחס ליונתן שם תרגם: "בירחא תנינא וגו' על פטיר ומררין ייכלוניה".

הרי שכאן שינה התרגום המיוחס ליונתן מתרגומו לשמות גבי פסח ראשון, ולא הזכיר כלל כאן גבי פסח שני ענין "תמכא ועולשין", וצ"ע פשר השינוי.

ובחיבורי תורת יעקב (סימן נ"ו אות א' ושם נסמן) הראיתי בס"ד עוד כזאת שאונקלוס אינו משנה תרגומו ובכל מקום מתרגם בשוה, מה שאין התרגום המיוחס ליונתן רגיל לשנות תרגומו ממקום למקום ע"ש. [ועיין בחיבורי הנכחי לקמן בענין כרעיס].

ודע כי מצאתי בס"ד גם בתרגום לשיר השירים (ב' ט') שתרגם: "[בני ישראל] אכלין ית נכסת חגא טוי נורא על תמכא ועולשין ופטירין" ע"ש.

הרי לנו שבעל תרגום שיר השירים ז"ל תרגם כמיוחס ליונתן דספר שמות, ולא כתרגום המיוחס ליונתן לספר במדבר ודוק.

והנה במשניות מסכת פסחים (פ"ב מ"ו) שנינו: "ואלו ירקות שאדם יוצא בהן ידי חובתו בפסח, בחזרת, בעולשין בתמכא, בחרחבינא, ובמרור".

וידועה מחלוקתם של רבותינו הראשונים ז"ל כשאין לו חזרת אם יש לו לחזר אחר ראשון ראשון הנשנה במשנה, דרבינו הטור ז"ל סובר דעיקר המצוה בחזרת, וכשאין לו חזרת יחזר אחר ראשון ראשון כפי הסדר השנויים במשנה, וכן פסק מרן ז"ל בשלחן ערוך (שם ס"ה), אבל יש מרבותינו הראשונים שחולקים, עיין שו"ת מהרי"ל (סימן נ"ח), והובא במגן אברהם (שם אות ט"ז), ועיין פרי חדש (שם ס"ה) וברכי יוסף (שם אות י') ואכמ"ל.

ולפי תרגום המיוחס ליונתן דספר שמות הנ"ל, וכן בעל תרגום שיר השירים שתרגמו על "מרורים" דהיינו תמכא ועולשין כנ"ל, מבואר דלית להו מה שכתבו הפוסקים ז"ל הנ"ל דהעיקר חזרת, ואחר כך יש לחזר אחר ראשון ראשון הנשנה במשנה, שהרי התרגומים הנ"ל לא זכרו כלל חזרת, וכמו כן הקדימו גם תמכא לעולשין, ולא כסדר המשנה.

וראיתי שכבר עמד בזה הגאון רבי חיים הכהן ז"ל מטריפולי בביאורו נאווה קודש שעל תרגום שיר השירים שם (אות ז' דכ"ד ע"ב) וכה כתב: "תמכא ועולשין ופטירין, תמכא ועולשין הו' היא ו' לחלק, אבל ו' דופטירין היא להוסיף וכו', וכתבו הגהות מימון (הלכות חמץ פ"ז אות כ') דראשון ראשון קודם, וכן פסק מרן ז"ל, וכו', ותנא דידן לא נחית לענין דינא" עכ"ל.

ותירוצו זה יועיל למה שהתרגומים הקדימו תמכא לעולשין, אבל זה שהם לא הזכירו כלל חזרת שהיא עיקר המצוה אכתי צע"ע, וק"ק שלא עמד בזה.

ומה שכתב בנאווה קדש שם "תנא דידן", כוונתו ז"ל לתרגום שיר השירים שהוא מייחסו לתנא יונתן בן עוזיאל, אבל לדידי צ"ע, ועיין שם בנאווה קדש (ד"ב ע"א ודס"ד ע"ב), ובשו"ת זכר יהוסף (סימן קכ"א), ובחיבורי כרם יעקב (סימן י"א אות א'), ובחיבורי יגדיל תורה ח"א (סימן ס"ו) ואכמ"ל, ועיין בחיבורי תורת יעקב (סימן קנ"ד, וסימן רל"ו סוף אות א') עיין שם.

ואכתוב עוד מה שיש לי להעיר על מה שכתבו רבותינו הראשונים נ"ע לומר דאם אין לו חזרת אזי יחזר אחר ראשון ראשון כפי הדבר השנוי במשנה, שהרי תלמוד ערוך בסנהדרין (מ"ט רע"ב): "אמר רבא אמר רב סחורא אמר רב הונא כל מקום ששנו חכמים דרך מניין - אין מוקדם ומאוחר, חוץ משבעה סמנין", ופירש רש"י: "כל מקום ששנו חכמים דרך מנין, וסידרו דבר אחר דבר: אין מוקדם ומאוחר, לא דקדקו להקדים במשנתן את המוקדם, ולאחר את המאוחר, שיש מקום שהשנוי מאוחר במשנה צריך להקדימו במעשה, כגון סדר שמונה בגדים של כהונה גדולה כדמפרש לקמיה דמכנסים קודמין בלבישה, ולא הקדימו לשנותן כסדר לכישתן, ויש מקום שהסדר שנוי כמשפטו לכתחילה, אבל אי אפיך לית לן בה, כגון דברי סדר חליצה כדלקמיה: חוץ מסדר שבעה סממנין, האמורים לענין הכתם של דם, שבהן דקדקו בסדר משנתן" ע"ש.

ולבאורה לפי זה אין מקום לדקדק שאם אין לו חזרת יש לקחת לפי הסדר השנוי במשנה, שהרי קיימא לן "כל מקום ששנו חכמים דרך מניין אין מוקדם ומאוחר", וחכמים לא דקדקו בדבר וכנ"ל, ולא ידעתי מדוע רבותינו הראשונים ז"ל לא הזכירו מזה, ועיין.

הנה עד כאן זכיתי ונדפס בחיבורי זכרון משה ח"א (סימן ט"ז), ובס"ד הנני להוסיף בזה כאן שיש גם להתיישב מההיא דתנן במסכת שבת (קכ"ו ב'): "מפנין אפילו ארבע וחמש קופות של תבן ושל תבואה מפני האורחים ומפני בטול בית המדרש".

ובתלמוד שם (קכ"ז א'): "אמר רבי יוחנן גדולה הכנסת אורחין כהשכמת בית המדרש, דקתני מפני האורחין ומפני בטול בית המדרש. ורב דימי מנהרדעא אמר יותר מהשכמת בית המדרש דקתני מפני האורחין, והדר ומפני בטול בית המדרש", ופירש רש"י ז"ל: "דתנא דידן אקדמה ברישא" עכ"ל.

ומפורש שנחלקו אמוראי אם כל הנשנה ראשון חשוב מהנשנה לאחריו, שלרבי יוחנן שקולים הם, אבל לרב דימי ראשון ראשון חשוב, ודון מינה נמי לההיא דמרור וחזרת ודוק. ובהגהות הגאון המובהק רבי אליעזר משה מפנסק ז"ל כתב: "דקתני מפני האורחין והדר ומפני בטול בית המדרש, נ"ב, רוצה לומר מדצריך לאשמועינן" עכ"ל ודוק היטב].

והראני ידידי הרי"ל הי"ו שהגאון הנצי"ב ז"ל בספר מרומי שדה בחידושיו לסנהדרין שם הרגיש בשאלתי מההיא דסנהדרין, ועיין מה שכתב ליישב, ועוד עיין לו בספרו העמק שאלה שציין אליו שם, ואני מצאתי גם בהגהות מצפה איתן לסנהדרין שרמז בזה, ועיין לגאון רבי חיים פאלאג'י ז"ל בספרו נפש חיים (מערכת א' אות נ"א ואת ס"ד) עיין שם.

ואחר שנים נדפס מחדש ספרו של הגאון מהרש"ם ז"ל דעת תורה יו"ד וראיתי לו שם (סימן ו' אות א') שהאריך בציונים וכעת אין הפנאי מסכים, ועיין לו גם בספר דעת תורה או"ח (סימן תע"ג ס"ה), ועיין בספר משנת יעקב חלק בעי חיי (ס"פ נצבים דף קי"ט), ובארוכה בזה בספר משמר הלוי כריתות (סימן ל"א), וידידי הרה"ג ח"נ ליכטנשטיין הי"ו העירני לעיין בזה בספר ויגד משה (דף קס"ה), ועוד עיין בזה בחיבורי זרע חיים (סימן ו' אות ב'), ונתבאר במקומו בס"ד.

ו. בענין גדר נא שאסרה תורה בקרבן פסח

שמות (י"ב ט'): "אל תאכלו ממנו נא ובשל מבשל במים, כי אם צלי אש, ראשו על כרעיו ועל קרבור". ופירש רש"י ז"ל: "אל תאכלו ממנו נא, שאינו צלוי כל צורכו קוראו נא בלשון ערבי".

פסחים (מ"א א'): "תנו רבנן יכול אכל כזית חי, יהא חייב, תלמוד לומר אל תאכלו ממנו נא ובשל מבשל, נא ובשל אמרתי לך, ולא חי, יכול יהא מותר, תלמוד לומר כי אם צלי אש, היכי דמי נא, אמר רב כדאמרי פרסאי אברנים".

ופירש רש"י ז"ל: "חי, לגמרי, שלא נצלה כלל: נא, צלי ואינו צלי: יכול יהא מותר, לאכול ממנו חי לכתחלה, דאפילו איסורא נמי ליכא, תלמוד לומר אל תאכלו ממנו נא כי אם צלי אש ולא זה שאינו צלי, והויא לאו שבכללות, והאי תנא סבר אין לוקין על לאו שבכללות: כדאמרי פרסאי אברנים, אותה צליה שבלשון פרסי קרויה אברנים, בלשון הקודש קרי נא", וכן פירש רבינו חננאל ז"ל: פירוש נא אברנים כגון שנצלה מעט, אבל בשר חי לגמרי דלא עבר באש כלל אינו חייב".

וזו לשון הסמ"ג (לאוין ש"ג): "מאי נא כדאמרי פרסאי אברנים פירוש לא חי ולא צלי כל צרכו", והרב המאירי ז"ל פסחים שם כתב: "נא שהזהירה עליו תורה הוא שהתחיל לצלותו ונצלה מעט, אלא שמכל מקום אינו ראוי לאכילת אדם, אבל חי הגמור אינו בכלל נא".

וראיתי בספר מנחת חינוך (מצוה ד' אות א') שכה כתב: "שלא לאכול נא וכו', בפסחים (מ"א א') אמרינן היכי דמי נא, אמר רב כדאמרי פרסאי אברנים, ופירש רש"י מה שקרוי בלשון פרסי אברנים נקרא בלשון הקודש נא, ולא ידענו השיעורין, דאין אנחנו בקיאין בלשון פרסי. והרמב"ם (הלכות קרבן פסח פ"ח ה"ו) כתב כלשון הרב המחבר החינוך, שהתחיל בו מעשה האור ונצלה מעט ואינו ראוי לאכילת אדם עדיין.

ונראה לי דשיעור זה הוא קודם מאכל בן דרוסאי עדיין, ומאכל בן דרוסאי להרמב"ם הוא חצי בישולו עיין הלכות שבת (פ"ט ה"ה), ולרש"י שבת (כ' א' ד"ה בן דרוסאי) הוא שליש בישולו, ומבואר בתלמוד כמה פעמים לכל ענינים כגון שבת ובישולי גוים הוי מאכל בן דרוסאי בישול, אם כן כאן נמי אם נצלה כמאכל בן דרוסאי, חצי צליה להרמב"ם ושליש לרש"י, לא הוי נא והוי צלי גמור, וקודם לזה הוי נא, ועיין שלחן ערוך או"ח (סימן שי"ח ס"ד) לענין בישול מאכל בן דרוסאי, כן נראה לענ"ד, עד כאן לשון המנחת חינוך ועוד עיין שם.

ומבואר שלדעת הגאון מנחת חינוך ז"ל כל שהפסח נצלה כמאכל בן דרוסאי תו לא הוי נא ויצא בו ידי חובה, וכן ראיתי גם לגאון אדמו"ר מהרצ"א מדינוב ז"ל בספרו דרך פקודין (מצוה ד' אות א') שכתב: "מצות לא תעשה שלא לאכול בשר הפסח נא, הוא הבשר שהתחיל בו מעשה האור ונצלה ואינו ראוי לאכילת אדם עדיין, והנראה שלא נצלה עדיין שליש בישולו דשליש מיקרי מאכל בן דרוסאי, וכבר נקרא ראוי לאכילת אדם בשעת הדחק".

ולגאון הגדול רבי אליהו רגולר ז"ל בספרו יד אליהו ח"א (ערך אכילת קדשים סימן י"ט ד"ט ע"ג) ראיתי שכתב: "אברנים היינו נא, או כמאכל בן דרוסאי", וגאוני בתראי נ"ע האריכו בזה, עיין בספר קרן אורה מנחות (ע"ח ב'), ולגאון מוורובי ז"ל בספר שערי תורה (כלל כ"ב אות מ"א), ולרבינו החפץ חיים ז"ל בליקוטי הלכות פסחים (ע"ה א'), ובספר טל תורה פסחים (מ"א א'), ומה שכתב באריכות עצומה הגאון המובהק רבי דוד צבי זעהמאן צוק"ל הי"ד בספרו היקר מנחת סלת שם (מצוה ד' אות א' דל"ד ע"ג ואילך) שהאריך בנפלאות תורתו בזה, וכן בספר מנחה חדשה על המנחת חינוך שם (אות ב'), ובספר עלי תמר על ירשלמי פסחים (פ"ז ה"ג דע"ר ע"א), ובכל המצויין בספר המפתח על הרמב"ם הלכות קרבן פסח (פ"ח ה"ו דף שי"ט) ע"ש.

ובס"ד אני מצאתי גירסה נפלאה בתלמוד כתב יד בפסחים שם: "היכי דמי נא, אמר רב כדאמרי פרסאי אברנים, והיכי דמי, בשיל ולא בשיל, כמאכל בן דרוסאי", והובאו הדברים בספר דקדוקי סופרים פסחים שם, ועיין היטב במדרש החפץ על התורה שמות שם (דף ש"ט) ודוק היטב.

הרי לנו לפי זה שמה שאסרה תורה לאכול נא הוא שנצלה כמאכל בן דרוסאי, וזה לא כמו שהעלה הגאון מנחת חינוך ודעימיה ז"ל ששיעור נא שאסרה תורה הוא קודם לשיעור מאכל דרוסאי ודוק.

והעירוני שב"סדר הלכות קרבן פסח ראשון בקצרה", הנדפס במסכתות פסחים לפני פרק שביעי (דנ"ז סע"א ד"ה ואחר שבא) כתוב: "ואסור לאוכלו חי אפילו חצי צלי", ומבואר שבחצי צלייתו שהוא מאכל בן דרוסאי כשיטת הרמב"ם ז"ל עדיין נקרא חי ודוק. [וכעת איני יודע מי הוא המחבר של סדר הלכות קרבן פסח הזה, ושמעתי שרבינו הרא"ש ז"ל חיברו וצע"ע].

ולפי גירסת התלמוד כתב יד שגדר נא היינו "בשיל ולא בשיל, כמאכל בן דרוסאי", יש לי להבין מדוע האמורא רב השתמש בלשון פרסי ואמר דנא היינו אברנים, שהוא דבר סתום ועמום, ומדוע ולא השתמש בגדר הידוע בכל התורה "מאכל בן דרוסאי", ולשון פרסי למה לי, ועיין.

ודע שמה שכתב רש"י ז"ל בפירושו לתורה הנ"ל: "שאינו צלוי כל צורכו קוראו נא בלשון ערבי", כן הוא בפירוש הראב"ע ז"ל שם, ובפירושו ריב"א על התורה שם ראיתי שכתב: "אל תאכלו ממנו נא, פירש רש"י שאינו מבושל כל צרכו קורא אותו נא בלשון פרסי עכ"ל, והשוה עם דבר האמורא רב בתלמוד פסחים לעיל ודוק. [נפשו הדבר שבתורה יש תיבות משפות זרות ערבית ופרסית יוונית וכו', ביארנו היטב בחיבורי טל חיים (סימן מ"ד) ובמילואים שם, עיין שם וצרף לכאן].

ובספר פרדס יוסף שמות שם כתב: "אל תאכלו ממנו נא רש"י כתב בלשון ערבי, וצריך עיון בדפסחים (מ"א א') פירש רש"י שהוא לשון הקדש, ועיין ראב"ע כאן, וירושלמי פסחים (פ"ז ה"ב)", ולא קשיא מידי, דתיבות אלו "בלשון הקודש" הכתובות בפירושו רש"י בפסחים שם, לא רש"י ז"ל כתבם ולא ממנו יצאו, וליתא בכתבי יד ובדפוסים ראשונים ככתוב בספר דקדוקי סופרים פסחים שם (אות י') וז"ב.

ז. בענין כל בן נכר לא יאכל בו

שמות (י"ב מ"ג): "ויאמר ה' אל משה ואהרן, זאת חקת הפסח, כל בן נכר לא יאכל בו וגו', תושב ושכיר לא יאכל בו".

ותרגם אונקלוס: "ואמר ה' למשה ולאהרן, דא גזירת פסחא, כל בר ישראל דישתמד לא יכול ביה", ובתרגום המיוחס ליונתן בן עוזיאל תרגם: "ואמר ה' למשה ואהרן דא היא גזירת פסחא, כל בר עממין, או בר ישראל דאיסתלק ולא הדר, לא ייכול ביה".

ופירש רש"י ז"ל: "כל בן נכר, שנתנכרו מעשיו לאביו שבשמים. ואחד נכרי ואחד ישראל מומר במשמע".

והרמב"ן ז"ל שם כתב: "כל בן נכר, שנתנכרו מעשיו לאביו שבשמים, ואחד גוי ואחד ישראל במשמע לשון רש"י ממכילתא. והכתוב לא הוצרך אלא לישראל, וכן תרגם אונקלוס כל בן נכר כל בר ישראל דאשתמד, שהתנכר לאחיו ולאביו שבשמים במעשיו הרעים, והוא משומד שהזכירו חכמים בכל מקום, ופירושו מנוכר, ושיעורו משומדע, מלשון ואשתמודע יוסף לאחיה ואינון לא אשתמודעוהי (בראשית מ"ב ח'), וחסרו העי"ן, כמו שהבליעה במלות רבות, ואמרו מדם במקום מדעם, ואמרו דור קטי דור קטיע". והאריך בזה בספר היקר הכתב והקבלה שם ע"ש.

ובתרגום המיוחס ליונתן בן עוזיאל כה תרגם: "ואמר ה' למשה ואהרן דא היא גזירת פסחא כל בר עממין, או בר ישראל דאיסתלק ולא הדר, לא ייכול ביה", והוא כפירושו רש"י ז"ל וכדרשת המכילתא ודוק.

וזו לשון הרמב"ם ז"ל בחיבורו הגדול הלכות קרבן פסח (פ"ט ה"ז): "המאכיל כזית מן הפסח בין מפסח שני למומר לעבודה זרה, או לגר תושב, או לשכיר, הרי זה עובר בלא תעשה ואינו לוקה, אבל מכין אותו מכת מרדות, ובן נכר האמור בתורה זה העובד אל נכר, ואין מאכילין ממנו לנכרי אפילו גר תושב או שכיר, שנאמר תשוב ושכיר לא יאכל בו."

והראב"ד ז"ל בהשגות שם כתב: "המאכיל כזית מן הפסח וגו' עד תושב ושכיר לא יאכל בו, אמר אברהם ואפילו לישראל שאינו ממונה עמו אף על פי שהוא תושבו או שכירו, ולכך בא מדרשו, ואין צורך לגר תושב שהוא ערל."

ומבואר שדעת הרמב"ם ז"ל במי שאינו מנוי על הפסח ואכל ממנו ביטל עשה ד"תכוסו על השה", ועיין למרן בכסף משנה שם, ולראב"ד ז"ל עובר בלאו ד"תושב ושכיר לא יאכל בו", אבל לכולי עלמא אינו עובר בלאו דכל בן נכר יאכל בו.

ובתב בספר מנחת חינוך (מצוה י"ג אות ד'): "והנה דין זה דוקא כל זמן שלא עשה תשובה, ואחר תשובה הוא כישראל לכל דבר. ודוקא אם עשה תשובה קודם עשיית הפסח, אבל אם היה מומר בשעת עשיית הפסח, וקודם אכילה עשה תשובה, אפשר דאינו בלאו הזה, אך מכל מקום אסור לאכול, דלא מנה עצמו על הקרבן פסח והווי ליה שלא למנויו. ועיין ברמב"ם הלכות קרבן פסח (פ"ט ה"ז) ונראה דלהרמב"ם שלא למנויו עובר רק בעשה, אם כן אינו בלאו זה, ואפילו לראב"ד שם דעובר בלאו דתושב ושכיר, מכל מקום אינו עובר בלאו זה [דכל בן נכר יאכל בו]."

ובן הוא במנחת חינוך (מצוה י"ד אות ד'): "דעת הראב"ד בהשגות דלאו הזה [דתושב ושכיר לא יאכל בו] הוא שלא למנויו, דמי שאינו מנוי על הפסח ואוכל מן הפסח עובר על לאו הזה, ועיין תוספות יבמות (ע' ב') ד"ה אלמא ומהרש"א שם וכו' וכו', ואינו מבואר בראב"ד אי לוקין על לאו זה, אך שהוא פשוט מהיכי תיתי לא ילקה ככל הלאוין שבתורה, ודעת הכסף משנה שם בדעת הרמב"ם דשלא למנויו אינו עובר אלא בעשה" עכ"ל. ועיין בספר ערוך לנר יבמות שם.

ואני מצאתי בס"ד חידוש גדול בפירושו התורה לחד מרבותינו בעלי התוספות, הוא רבינו יוסף בכור שור ז"ל שמות שם (פסוק מ"ג) שכה כתב: "כל בן נכר לא יאכל בו, כל מי שנכרי אצל הפסח, גוי, ומשומד שאינם מודים במצוות הפסח, ואף מי שלא נמנה עליו גם הוא נכרי אצלו, ואינו אוכל הימנו", עכ"ל.

ומתבאר שדעת רבינו יוסף בכור שור ז"ל שמי שאינו מנוי על הפסח ואכל ממנו, גם הוא עובר בלאו דכל בן נכר לא יאכל בו, וזה דבר חדש, ודעתו ז"ל אינה כרמב"ם ז"ל ולא כראב"ד ז"ל, וצ"ב.

ולעומת דעה זו שמי שאינו מנוי על הפסח ואכלו עובר בלאו, לראב"ד ז"ל כדאית ליה, ולרבינו בכור שור ז"ל כדאית ליה, מצינו שיטות שאין בזה איסור, וכמפורסם מדברי המיוחס לר"ש משאנץ ז"ל על הספרא, וכמו שראיתי לגאון המובהק מהרי"פ פרלא ז"ל בהגהותיו לספר יראים (שנדפסו עכשיו בסוף ספר יראים השלם הוצאת ליבוביץ) שכה כתב: "ואפשר לומר דרבינו אליעזר ממיץ ז"ל בעל יראים סובר דליכא איסור באכילת הפסח שלא למנויו, כמו שביארתי במקום אחר שכן הוא דעת כמה ראשונים, ובפירושו דמשנה דהפסח אינו נאכל אלא למנויו, יש להם שיטה אחרת, ולפי זה אין חילוק בין פסח לשאר קדשים קלים" ע"ש.

ויצאתי לראות היכן הוא "המקום האחר" שבו האריך הגרי"פ פרלא ז"ל במיוחד בביאור ענין זה שאין איסור באכילת הפסח שלא למנויו, ולא מצאתי כעת, אבל בס"ד מצאתי לו בביאורו המופלא לספר המצוות דרב סעדיה גאון ז"ל (לאון קע"ה דקצ"ד ע"ד ואילך) ששם הגרי"פ פרלא ז"ל עסק ונשא ונתן בענין זה, וכתב להוכיח שגם הרמב"ם ז"ל סובר כסברת הר"ש משאנץ הנ"ל דאין איסור באכילת הפסח שלא למנויו, ועוד הביא שם שרבינו טוביהו בפסיקתא זוטרית, ורבינו מנחם ז"ל במדרש שכל טוב סוברים דפסח נאכל שלא למנויו עיין שם בכל דברות קדשו, ומה שהארכת בזה בחיבורי שלום יעקב (סימן י) וצרף לכאן.

ודע כי בפירוש רבינו אלעזר מגרמייזא ז"ל בעל הרוקח על התורה שם (שמות דף ס"ד) כתב: "כל בן נכר לא יאכל בו, בגימטריא אחד הגוי ואחד המשומד" עכ"ל, והעיר הגאון המהדיר שליט"א: "המקור במכילתא, והגימטריא צ"ע" עכ"ל.

והדברים נכונים שהגימטריא צ"ע, כי תיבות הפסוק "כל בן נכר לא יאכל בו", עולים סך תע"ב, ואילו תיבות "אחד הגוי ואחד המשומד", עולים סך תנ"א, וההפרש גדול, וצ"ע.

ונראה לי בס"ד שכך צריך לומר בדברי בעל הרוקח ז"ל, "כל בן נכר לא יאכל" [בלי תיבת בו], ועולה תס"ד, והוא בגימטריא: "זה אחד הגוי ואחד המשומד" ועולה תס"ג, ודוק.

וכבר הראיתי בחיבורי על התורה במקומות רבים, שבהרבה מקומות נשתבשו הגימטריות שבספר הרוקח על התורה, וצריך המעיין להתבונן בהם ולתקנן, ועיין בזה בחיבורי עדות ביעקב ח"א (סימן ס"ט) ובחיבורי הנכחי ## וצרף לכאן ודוק.

ואל תתמה שאנחנו מצרפים תיבת "זה" לגימטריא, כי כך מנהג בעל הרוקח ז"ל כמפורש על כל פני ספרו במקומות אין מספר, ואביא כאן רק שני עדים, האחד ממה שכתב בעל הרוקח ז"ל פרשת וישלח (דף רמ"ג): "ויאבק, בגימטריא זהו מיכאל", והשני ממה שכתב שם פרשת אמור (דף ר"פ): "מום רע, בגימטריא זה הוא החולה והזקן והמזוהם", ומינה לנדון דידן, ועיין בזה בחיבורי הדר יעקב ח"ב (סימן כ"ח), ובחיבורי הדר יעקב ח"ד (סימן כ"ו), ובחיבורי שובי השולמית ח"ח (סימן ב') ודוק.

ה. בענין איסור שבירת עצם בקרבן פסח

תש"ס.

שמות (י"ב מ"ו): "ועצם לא תשברו בו", ובתרגום אונקלוס תרגם: "וגרמא לא תתברון ביה", ועיין בתרגום המיוחס ליונתן שם שכה תרגם: "וגרמא לא תתברון ביה בדיל למיכול מה דבגויה". [ושמא ואולי יש להגיה קצה אות בתרגום המיוחס ליונתן, ובמקום מה, צריך לגרוס מח דבגויה, וצ"ע].

ומבואר בדברי התרגום המיוחס ליונתן ששבירת עצם האסורה היא בגוונא שמשברה כדי לאכול המוח שבעצם, והיינו כגון שמשבר העצם לשנים וכיוצא, שעל ידי כך יוכל לאכול המוח שבעצם.

חולין (י"ז סע"ב): "אמר רב הונא בר רב קטינא, אמר רבי שמעון בן לקיש שלש פגימות הן, פגימת עצם בפסח, פגימת אוזן בככור, פגימת מום בקדשים". [ויש לדעת מהיכא נפקא כן לריש לקיש].

ופירש רש"י ז"ל: "שלוש פגימות הן, לשיעור אחד: פגימת עצם בפסח, לעבור עליה בלאו דעצם לא תשברו בו: פגימת אוזן בככור להיות בו מום לישחט עליו במדינה, דתנן נפגמה אזנו מן הסחוס והוא הדין לשאר מומין של פגימה הנזכרים שם וקמייתא נקט".

ורבינו המאירי ז"ל חולין (שם דס"ו ע"ב) כתב: "כשם שפגימת הסכין שיעורה בכדי שתחגור בה צפורן, כך פגימת אבני המזבח שיעורה בכך, שכל אבן שנפגמה בכדי שתחגור בה צפורן פסולה למזבח ולכבש, וכו', ואף אוזן בכור שאמרו עליה שאם נפגמה שוחטין עליו את הבכור מפני שמום קבוע הוא, שיעורה בכדי שתחגור בה צפורן, וכן כל מום הנזכר בבהמת קדשים לפסלה בהקרבה בענין פגימה כגון נפגמה שפתו וכיוצא באלו, אף שבירת עצם בקרבן פסח יש מי שאומר שעובר עליה בפגימה של שיעור זה, ויש חולקים אלא אם כן בשבירה גמורה, ומגדולי המחברים [הרמב"ם] לא הביאוה" עכ"ל. [והרב המהדיר שם כתב דלא מצא מי הם היש חולקים שהזכיר המאירי ז"ל ע"ש, ואולי אל התרגום המיוחס כיון רבינו המאירי ז"ל כשכתב שיש חולקים וסוברים שצריך שבירה גמורה, ועיין לקמיה דברי הירושלמי ודוק].

והנה רבינו המאירי ז"ל עמד שהרמב"ם ז"ל השמיט הלכה זו שאמר ריש לקיש שבירת עצם בפסח שיעורה בחגירת צפורן, ואכן כבר רבים ושלמים מרבותינו הוו בה ותהו מאי טעמא השמיטה רבינו עטרת תפארת הפוסקים הרמב"ם ז"ל, עיין לגאון יעב"ץ ז"ל בספרו שו"ת שאילת יעבץ ח"א (סימן י"א), ובספרו לחם שמים פסחים (פ"ו מ"י), ולגאון המקובל רבי שלמה הכהן ז"ל בספרו מזל שעה על הרמב"ם הלכות קרבן פסח (פ"פ י"), ובשיורי הקרבן על הירושלמי דלקמיה, ובספר מנחת חינוך (מצוה ט"ז), ושם בספר מהר"ם שיק על תרי"ג מצוות (מצוה ט"ז), והגהות הגאון רבי שלמה איגר והגאון רש"ש חולין שם, ובשו"ת דברי יציב יו"ד (סימן ד'), ושו"ת ציץ אליעזר ח"ב (סימן ח') ועוד.

ובתלמוד ירושלמי מסכת פסחים (פ"ז הי"א דנ"ה ע"א) אמרו: "וכמה ישבור, רבי יוסי ורבי זעירא בשם רבי יוחנן עד כדי שתהא היד מחגרת. רבי יונה אמר רבי זעירא ורבי בא תריוהון בשם רבי יוחנן חד אמר כדי שתהא היד מחגרת, וחורנה אמר אפילו צפורן. מאן דאמר יד כל שכן צפורן, מאן דאמר צפורן אבל יד לא. רבי יוחנן ורבי שמעון בן לקיש תריוהון אמרי לעולם אינו חייב עד שישבור עצם שיש עליו בשר וממקום בשר. רבי יעקב בר אחא אמר שמואל בר אבא בעי, מעתה לעולם אינו חייב עד שיטול אבן וירסס", ועיין במפרשים ובגליון הש"ס שם.

וראיתי לגאון רבי אליהו פיינשטיין ז"ל בספרו הליכות אליהו על רמב"ם הלכות קרבן פסח (פרק י" ד"ד ע"ב) אחר שהביא דברי הירושלמי הנ"ל כתב: "ועיין הפירוש בקרבן העדה והפני משה והוא דחוק. ונראה לפרש דכונת רבי שמואל בר אבא דאם אינו חייב אלא על מקום בשר, אם כן לא נוכל לומר לחייב על שבירת עצם בפגימה כל שהוא, דהלא פגימה כל שהוא לא משכחת לפרק בסכין או בקופיץ לחתוך בעצם, הרי מקום הפגימה מגולה בבשר, ולא משכחת לה שבירת עצם עד שיטול אבן וירסס, והיינו שבירה ממש, לזאת כיון דחזינן בתלמודא דידן

דרכי שמעון בן לקיש סבר דאינו חייב אלא על מקום בשר, ורבי יוחנן שקיל וטרי עמיה, הרי דלא סבירא להו הא דאמר רב הונא בר קטינא בשם רבי שמעון בן לקיש, ולא אמרה רבי שמעון בן לקיש, דפגימת עצם לא משכחת לה עד שיטול אבן וירסס, ועל כרחין סוגיא דתלמודא בפסחים הכא (פ"ד ב') דהיא בדוכתא, לא סבירא לה הא דשיעור דפגימת עצם, רק שבירת עצם הוי שבירה ממש, לזאת השמיטה הרמב"ם ז"ל עכ"ל.

ועיין בדברי הגאון מהר"ם שיק הנ"ל, ובשו"ת בדברי יציב שם, שגם כן כתבו לפי דרכם דאמוראי דירושלמי פליגי על מה שאמר בחולין רב הונא בר קטינא בשם רבי שמעון בן לקיש, ולכן לא פסק הרמב"ם להיא דחולין עיין בדברי קדשם, ונתיישבו דברי רבינו הרמב"ם ז"ל ודוק.

והשתא דאתינן להכי יעלו יפה גם דברי המיוחס לתרגום יונתן הנ"ל שתרגם "וגרמא לא תתבון ביה בדיל למיכול מה דבגויה", ואתיא כאמוראי ארץ ישראל כנ"ל וא"ש.

ובזה יש לתת טעם נוסף לדברי הרמב"ם ז"ל שלא פסק כדברי ריש לקיש בבלי בחולין הנ"ל, שאחר שהתרגום המיוחס ליונתן בן עוזיאל גם כן סובר ששבירת עצם היא שבירה ממש ולא בשיעור של חגירת צפורן, יש לנו ראייה נוספת שאכן כן דעת הרמב"ם ז"ל, שהנה בספר היקר פרדס יוסף ויקרא (י"א ג' דקכ"ו ע"ב) כתב: "ותרגום יונתן בן עוזיאל דברים (י"ד כ"א) כתב בטעם בשר בחלב "לית אתין רשאין למיכשלא כל דכן למיכל בשר בחלב", וזה כדברי הרמב"ם ז"ל בספר המצות (לאוין קע"ב), **ויש עוד דברים שדברי רמב"ם מתאימים עם דברי תרגום יונתן בן עוזיאל**, כמו שכתב בהלכות סוטה (פ"ג הכ"ב) דסוטה ששתתה ונמצאת טהורה פניה מזהירות ע"ש, ובתלמוד לא נמצא זה, ורק נמצא כן בתרגום יונתן בן עוזיאל (במדבר ה' כ"ח) ותפק זכיה **וזיוה מנהר**, וברמב"ם הלכות סנהדרין (פ"ג ה"ח) פסק והוא נגד דברי התלמוד, ועיין דרישה חו"מ (סימן י"ח), אמנם כן הוא בתרגום יונתן בן עוזיאל דברים (ט"ז כ"א), ועיין בהגהות הגאון רבי חיים העללער לספר המצוות שם ע"כ. ועיין היטב בדברי הגאון רבי יוסף ענגיל ז"ל בספרו בית האוצר (כלל ס"א סוף אות ו' דס"ט ע"ד) ודוק.

הרי לנו שהתרגום לתורה המיוחס ליונתן בן עוזיאל שימש **מקור גדול לפסקי הרמב"ם ז"ל**, וגם מכאן יש למצוא ראייה לזה שהרמב"ם לא פסק ששבירת עצם בחגירת צפורן, כיון שכך גם דברי התרגום המיוחס ליונתן בן עוזיאל שצריכים שבירה ממש וכנ"ל.

וראיות ודוגמאות נוספות שמשנת הרמב"ם ז"ל כתרגום המיוחס ליונתן בן עוזיאל - תמצא בחיבורי יד סופר ח"ב (סימן ג' הערה ד' דף ל"ב, ודף ס"ז), ובחיבורי ברית יעקב (סימן כ"ח הערה ג'), ועיין בחיבורי אור משה (סימן י"ד דף ס"ז), ובחיבורי מנוחת שלום ח"ג (סימן כ"ז), ובחיבורי מנוחת שלום ח"ד (סימן כ"א), ובחיבורי מאמר יעקב (סימן ו'), ובשאר חיבוריי. [ועיין היטב בהערת הרה"ג רבי חנוך זונדל גרוסברג ז"ל שבסוף ספר אוצר הפוסקים ח"א (דק"ע ע"ג) ודוק].

ונעלם ממני מדוע אין גם אחד מרבתינו גאוני בתראי ע"ה דלעיל, שעסקו ודיברו בענין שיעור שבירת עצם בקרבן פסח, שיזכירו דברי רז"ל בתרגום המיוחס ליונתן בן עוזיאל שהבאתי לעיל, וצ"ב.

ובספר במדבר (ט' י"ב) בפרשת פסח שני, גם כן כתוב "ועצם לא ישברו בו", ובתרגום אונקלוס תרגם "וגרמא לא יתברון ביה", ושוה תרגומו כאן בפסח שני למה שתרגם בפסח ראשון וכן"ל, אבל לעומתו בתרגום המיוחס ליונתן שם כה תרגם: "וגרמא לא יתברון ביה", ויש לדעת מדוע לא תרגם כמו שתרגם גבי פסח ראשון "בדיל למיכול מה דבגויה", וצ"ע.

ובחיבורי תורת יעקב (סימן נ"ד אות ב', וסימן ק"א אות ג', וסימן קס"ב) הראיתי בס"ד הרבה כזאת שאונקלוס אינו משנה תרגומו ובכל מקום מתרגם בשוה, אבל המיוחס ליונתן אינו שומר דרכו ומשנה תרגומו ממקום למקום, עיין שם ע"ש וצרף לכאן, והדבר טעון ביאור רב ורחב ולפי שעה צ"ע. [ועיין בחיבורי הנכחי לעיל סימן א' אות ב'].

מהדורה קמא של מאמרי זה נדפסה בשנת תש"ס בחיבורי תורת יעקב (סימן נ"ו), ומשם קבעתיה בחיבורי זכרון משה ח"א (סימן י"ח), ועתה בס"ד סידרתי מהדורה בתרא עם הרבה הוספות, כמו שיראה הרואה, והאינדא גם זכינו שכבר יצא לאור ספר הרמב"ם מהדורת פרנקל, ושם הלכות קרבן פסח בספר המפתח (דף שכ"ה) ציינו הרבה בענן זה, עיין שם.

ז. בענין המחתך בגידים אינו חייב משום שובר עצם

שמות (י"ב מ"ו): "ועצם לא תשברו בו", ובתרגום אונקלוס תרגם: "וגרמא לא תתברון ביה", ועיין בתרגום המיוחס ליונתן שם שכה תרגם: "וגרמא לא תתברון ביה בדיל למיכול מה דבגויה".

ובתב הרמב"ם ז"ל בחיבורו הגדול הלכות קרבן פסח (פ"י ה"א): "השובר עצם בפסח טהור הרי זה לוקה, שנאמר ועצם לא תשברו בו, וכן נאמר בפסח שני, ועצם, לא ישברו בו, אין חייבין אלא על שבירת עצם שיש עליו כזית בשר, או שיש בו מוח אבל עצם שאין בו מוח, ושאין עליו כזית בשר, אינו חייב על שבירתו. השורף עצמות והמחתך גידים, אינו חייב משום שבירת עצם", ומרוז ז"ל בכסף משנה שם כתב שמקור הדברים בפסחים (פ"ד ב') עיין שם.

ומבואר באר היטב דהמחתך בגידים אינו חייב משום לאו דשבירת עצם, ובעניותי איני מבין היטב מאי למימרא, ומה מקום היה להעלות על הדעת שהמחתך גידים יהיה חייב משום לאו דשבירת עצם, אחר דהפסוק קורא בקול גדול **ועצם** לא תשברו בו, ומעולם אין הגידים בכלל עצם, ואין שייך בהם שבירה, ואפילו הגידים הקשים אינם בכלל עצם הם, עד שנצטרך להוציאם מכלל עצם ולומר שהמחתך גידים אינו חייב, וצל"ע. [ועיין פסחים (פ"ג ב' ופ"ד א'), וחולין (ע"ו סע"ב וע"ז רע"א) עיין שם].

ולומר דהא קא משמע לן דהוה אמינא דניגזור שלא יחתך בגידים שמא יבוא מכך לידי שבירת עצם, כמו ששמעתי מחכם אחד הי"ו, הוא דוחק לענ"ד, ועיין.

י. בענין שבירת עצם בקרבן פסח שנתפגל

תשנ"ט.

שמות (י"ב מ'): "ועצם לא תשברו בו", ובתרגום אונקלוס תרגם: "וגרמא לא תתברון ביה", ועיין בתרגום המיוחס ליונתן שם שכה תרגם: "וגרמא לא תתברון ביה בדיל למיכול מה דבגויה".

כתב הרמב"ם ז"ל הלכות קרבן פסח (פ"י ה'): "פסח שהוא נא או מבושל, ושבר בו את העצם לוקה, אפילו נפסל בטומאה ויציאה וכיוצא בהם, יש בו איסור שבירת העצם. במה דברים אמורים, בשהיתה לו שעת הכושר, ונפסל אבל אם לא היתה לו שעת הכושר, כגון שנתפגל, או נעשה מחשבת זמן, או מחשבת שינוי השם, אין בו משום שבירת העצם". וכן הנוסח ברמב"ם דפוס רומי שנת ר"מ.

וסוף דברי הרמב"ם ז"ל שכתב "כגון שנתפגל, או נעשה מחשבת זמן", לא הבנתי היטב, שהרי **היינו פיגול היינו שינוי מחשבת זמן**, וכלשון הרמב"ם ז"ל בהלכות פסולי המוקדשין (פ"ג ה"א): "שלוש מחשבות, הן שפוסלין את הקרבנות, ואלו הן מחשבת שינוי השם, ומחשבת שינוי המקום, ומחשבת הזמן. מחשבת **שינוי השם** כיצד, זה השוחט את הזבח שלא לשמו, כגון שהיה עולה ויחשב שהוא שלמים. **מחשבת המקום** כיצד, כגון ששחט את הזבח לשמו על מנת לזרוק דמו חוץ לעזרה, או לאכול ממנו דבר הראוי לאכילה, חוץ למקום אכילתו, זו היא מחשבת שינוי המקום. וזבחים שחישב בהן מחשבה זו, הן הנקראין זבחים שנשחטו חוץ למקומן. **מחשבת הזמן** כיצד, כגון ששחט את הזבח לשמו על מנת לזרוק דמו מאחר שתשקע החמה, שאינו זמן זריקתו או לאכול ממנו דבר הראוי לאכילה, לאחר זמן הראוי לאכילתו, זו היא מחשבת הזמן. וזבחים שחישב בהן מחשבה זו, הן הנקראין זבחים שנשחטו חוץ לזמנן, והן הנקראין פיגול בכל מקום, וזה הוא פיגול האמור בתורה".

ומבואר באר היטב **דפיגול** בכל מקום היינו מחשבת חוץ לזמנו, וכן הוא ברמב"ם שם (פט"ז ה"א): "המחשב באחת מארבע העבודות, מחשבת המקום, הקרבן פסול ואינו פיגול, ואם חישב **מחשבת הזמן הקרבן פיגול**", וכן הוא עוד בהרבה מקומות, לפיכך איני מביין דברי הרמב"ם ז"ל כאן בהלכות קרבן פסח שכתב "שנתפגל או נעשה מחשבת זמן", שלפי האמור דבר אחד הוא. וצ"ע.

ולולי דמסתפינא ואם היתה רשות להגיה, הייתי מגיה תיבה אחת, ובמקום מחשבת **זמן**, צריך לומר מחשבת **מקום**, ואז יעלה הכל יפה, וגם נמצא שהרמב"ם ז"ל כאן בהלכות קרבן פסח מנה שוב שלשת סוגי המחשבה הפוסלים בפסח, שהם **פיגול** דהיינו מחשבת שינוי **הזמן**, וכן מחשבת שינוי **מקום**, וכן מחשבת שינוי **השם** שפוסלת בקרבן פסח כנודע, עיין ברמב"ם שם הלכות קרבן פסח (רפ"ד) ודוק.

ומצאתי עכשיו בדברי הגאון מבי"ט ז"ל בספר קרית ספר הלכות קרבן פסח (שם) שכה כתוב: "לא היתה לו שעת הכושר אין בו משום שבירת עצם, כיון שנתפגל, או נעשה במחשבת מקום, או זמן" עכ"ל.

ונמצאנו נשכרים מדבריו ז"ל שהרי הזכיר מחשבת מקום, וזו אסמכתא גדולה להגהתי, אבל עדיין קשה שהזכיר הגאון מבי"ט ז"ל גם פיגול וגם מחשבת זמן, ועוד קשה שהשמיט מחשבת שינוי השם שכתבה הרמב"ם וכנ"ל, וכל זה צע"ע.

ובעוזה"י כשיצא לאור ספר "קרבנות" לרמב"ם ז"ל, מהדורת הרב פרנקל, אז בס"ד נחכים בראותינו דברי הרמב"ם המוגהים, ודברי רבותינו המפרשים נ"ע.

עד כאן זכיתי ונדפס בקובץ התורני היקר "בית אהרן וישראל" שנת תשס"א (גליון צ"א), ובס"ד קבעתי הדברים בחיבורי זכרון משה ח"א (סימן י"ח), ומאז העירני חכם אחד (הרא"ח הי"ו) שהגאון המובהק מטעלז ז"ל בהגהות בן אריה על הרמב"ם שם כה כתב: "או שנעשה מחשבת זמן - צריך לומר מקום, [דמחשבת זמן היינו פיגול] עכ"ל, וגם שם בספר ערוך השלחן העתיד (הלכות קרבן פסח סימן קצ"ד סי"א) כך העתיק לשון הרמב"ם: "כגון שנתפגל, או שנעשה מחשבת שינוי מקום (כצ"ל), או מחשבת שינוי השם" וכו', הרי שהגיה מדנפשיה כהגהת הגאון בן אריה, ויתכן שכתב כן אחר שראה דבריו עכת"ד.

ויישר כוחו לאורייתא, כי נתן שמחה בלבי, שמה שעלה בדעתי בס"ד להגיה דברי הרמב"ם ז"ל וכדכתיבנא לעיל, הנה כבר קדמו העירו והגיהו גדולי ישראל ז"ל תלי"ת. [ומה שהעיר על דבריהן שאין להגיה מסברא וכו' - לאו שמא מתיא הכא, במקום שהוא טעות דמוכח שאין לנטות ממנה, ומה שאמר שהרב ערוך השלחן ראה דברי הגהות בן אריה, לי לא נהירא כלל].

ועוד הוסיף הרב הנ"ל הי"ו שבנוסח הרמב"ם כתבי יד תימן הגירסה היא: "אבל אם לא היה לו שעת הכושר, כגון שנתפגל במחשבת הזמן, או במחשבת שינוי השם, אין בו משום שבירת העצם", ע"כ. וכבר נודע שכתבי יד תימן מדוייקים למאד, והגאון מהר"י צאלח זצ"ל בביאורו לתפילה "עץ חיים" (סדר וידוי ערבית דיום הכיפורים) כתב: "ספרי הרמב"ם שבידנו כתבי יד מקובל מידנו שנעתקו מספר היד שכתב הרמב"ם בעצמו", ולמפורסמות אין צריך ראייה" עכ"ל.

ועבשיו שנת תשס"ג זכינו ויצא לאור ספר משנה תורה לרמב"ם ז"ל ספר קרבנות, מהדורת הרב פרנקל, וראיתי בגליון הרמב"ם שם בשינוי נוסחאות, וכן בילקוט שנויי נוסחאות בסוף הלכות קרבן פסח (שם דף תנ"ג) שכה כתבו: "הזמן, צריך לומר המקום, הגהות בן אריה, וספר ערוך השלחן (סימן קצ"ד סי"א), ולשון קרית ספר מקום או זמן, וכנראה שהיה כתוב זמן, וציינו בצד הגליון לתקן מקום, והוכנסו שניהם בפנים, ובכל כתבי היד הזמן כלפנינו, ובדפוסים זמן" ע"כ, ולפי הנראה מעלת הרב הנ"ל שלטו עיניו בילקוט זה ומשם חפר אכל והביא, ואני הנלע"ד כתבתי ודוק.

תדפיס מספר שנות חיים כת"י - ענייני אריכות ימים

סימן סו

הנחת רימונים על גבי ספר תורה

אם יוכשר, יש לי לומר שטעם מנהג זה מיוסד על פי האמור בספר הזהר הקדוש ח"ג (דרני" ע"ב ברע"מ) גבי שמיני עצרת הוא יום שמחת תורה "דמעטרן לספר תורה בכתר דיליה שכינתא עטרת תפארת", ומבואר שהכתר שמניחים על גבי ספר תורה הוא בבחינת "עטרת" תפארת דא שכינתא, ואולי גם "התפוחים" הללו שייכים להא, והדבוק לשכינה והעושה נייחא לה, זוכה לשנות חיים ואריכות ימים, כמו שכתבתי באריכות בפתיחה לחיבורי זה, ויתכן גם שלכן נקרא קישוט זה "תפוחים" כנ"ל, רמז לשכינה חקל תפוחין קדישין, ועיין שו"ת רב פעלים הנ"ל ודוק.

ובס"ד הנני להביא עוד אסמכתא נפלאה לדבר, דהנה רבינו הטור ז"ל יו"ד שם (סימן רפ"ב) כתב: "הרואה ספר תורה כשהוא מהלך חייב לעמוד לפניו ויהיו הכל עומדים עד שיעבור זה שמוליכו, ויגיענו למקומו, או עד שיכתסה מעיניהם".

ומרן ז"ל בבית יוסף שם הביא שרבינו מנוח ז"ל כתב דהוא הדין השומע את קולו אף על פי שאינו רואהו חייב לעמוד לספר תורה, ועל כן נהגו לעשות פעמונים וראיה מההיא דקידושין (ל"א ב') דרב יוסף כי שמע קל כרעא דאימיה אמר אקום מקמי שכינתא ע"ש.

ומבואר שמה שנהגו לעשות התפוחים, [היינו פעמונים דרבינו מנוח ז"ל], הוא גם כדי לעורר ולוהודיע שספר תורה בא ועובר, והוי דומיא דקל כרעיה דאימיה דרב יוסף

כתב רבינו הטור ז"ל יו"ד (סימן רפ"ב): "כתב הרמב"ם ז"ל תפוחי כסף וזהב שעושים לספר תורה לנוי, תשמישי קדושה הם, ואסור להוציאם לחולין, אם לא לקנות בהם ספר תורה או חומש". וכן הוא בשלחן ערוך יו"ד שם. ו"התפוחים" שכתב הטור ז"ל, הוא מה שהיום קוראים "רימונים" כנודע. [ועכשיו ראיתי בגוף דברי הרמב"ם ז"ל בהלכות ספר תורה (פ"י ה"ד) ושם הנוסח "רימוני" כסף וזהב וכו', ומבואר בדברי הרמב"ם וטור ושלחן ערוך שהרימונים הם לנוי, ועיין שו"ת רב פעלים ח"ד (יו"ד סימן ל') וצ"ע].

ואמרו לי זקני העדה הי"ו של קהילת קדש המפוארת **יזד** שבפרס המדינה, שמסורת בידם שהנחת הרימונים על גבי ספר תורה, היא סגולה לאריכות ימים, ולפיכך נהגו שם בק"ק יזד לתת הרימונים לאנשים זקנים ובאים בימים על מנת שיתארכו ימיהם, עד כאן שמעתי.

וזכורני להדיא שבאותם רבות בשנים שזכיתי להתפלל ב"ימים נוראים", ראש השנה ויום הכיפורים, בבית הכנסת הנקרא על שם מר זקני "רבי שאול צדקה", עם בנו הוא מעלת דודי, מרן ראש ישיבת "פורת יוסף" המעטירה יכב"ץ, הגאון רבי יהודה צדקה זצ"ל, פעמים הרבה היה קונה מצות הנחת רימונים, והניחן על גבי ספר תורה, ודוק.

ואחר שמנהגם של ישראל תורה, ראיתי למצוא טעם והסבר לפתגמא דנא, ובדרך אפשר

מונסה זצ"ל נהג כן, גם ראינו בעינינו כמה פעמים את עטרת ראשנו ונזר תפארתינו מרן ראש הישיבה הגאון רבי עזרא עטייה זצ"ל שהיה קונה מצות הלבשת רמונים ומניחם בעצמו על ספר תורה בשעת הוצאתו מהיכל בשמחה יתירה", עד כאן מהספר הנ"ל.

והרבה למדנו מדבריו, האחד טעם מנהגן של ישראל להניח הרימונים על גבי ספר התורה ומה ענינו, ויתכן לפי טעמו זה שיש להניח על ספר תורה רק שני רימונים ולא יותר, ואכן שם בספרים שהביא (אוה"ח ופע"ח) כתבו "שני רימונים", אבל בהרבה ספרי תורה דילן מכינים מקום להנחת הרבה רימונים, ארבעה וכו', ועיין בדברי רבינו רמ"א ז"ל בהגהה לשלחן ערוך או"ח (סימן רס"ג ס"א) ודוק.

וגם מצאנו מקור נפתח שבזכות מצוה זו זוכים לאריכות ימים כנ"ל, ועוד הביא לנו "מעשה רב" מתלת קראי רבנן צדיקים וקדושים כנ"ל, זיע"א, ועמם מר זקני איש האלהים, פועל ישועות בקרב הארץ, רבי יעקב מונסה זצ"ל שנהגו לעשות כן, ועוד למדנו שמעלת דודי רבי יהודה צדקה זצ"ל, אחז ועשה כמנהג במורה הוא רבו הגאון המובהק מרן ראש הישיבה רבי עזרא עטייה זצ"ל, וכמשנ"ת ודוק היטב.

ודע שמפורש שהנחת הרימונים על ספר התורה צריכה להיות מיד כשיצא הספר תורה מן היכל, וכדכתב הגאון רבינו יוסף חיים ז"ל ברב פעלים ח"ד הנ"ל, ולא להניח הרימונים על ספר התורה בעודו בהיכל, וכדבריו כן דקדק הגה"צ רבי שלמאן מוצפי ז"ל הובא בספר שיבת ציון הנ"ל, ולא הזכירו דברי הרב פעלים שכבר כתב כן. [וברב פעלים שם כתב שהמנהג שאחר שמחזירים ומכניסים ספר התורה להיכל,

דאמר עליה **שכינה** אתיא, והדברים מתאימים עם דברינו לעיל ודוק היטב.

ויזכר כי האידנא שנת תשס"ו, נדפס ויצא לאור ספר הנחמד "הנחמדים מפז", בעניני מצות הכנסת ספר תורה, וראיתי שם (דף שמ"ט) שהביא מספר שיבת ציון (ש"ח ס"א) שהאריך הרבה בענין מצוה זו והנחת רימונים על ספר תורה וסודותיה וכמבואר בספר פרי עץ חיים (שער קריאת התורה פרק א') ועוד, וסיים וכתב: "ובספר הנ"ל כתב בענין זה של הרימונים שמניחים על הספר תורה וכי מו"א [מר ניהו רבה הגאון הצדיק המקובל רבי שלמאן מוצפי זצ"ל] אמר שזהו הטעם שנותנים הרמונים לבנים הקטנים מבן שלוש עשרה שנה להניחם על ספר התורה, כי סודו העטרין שיוורש מעולמות שעליו, והכוונה בזה שכשם שפתיחת ההיכל טובה ומסוגלת למי שאשתו מעוברת בחודש התשיעי לפתוח דלתי רחמה בנקל ויוולד הולד בשלום, כן הנחת הרמונים על ידי הבן תועיל לו להחכים בתורה ויראה טהורה, ושיזכה לאריכות ימים, וגם יהיה שמור ומוגן מכל צרה ונזק, ובפרט עתה שהוא עת רצון.

ועוד אמר לי שאין הדבר מוכרח לתת דווקא לקטנים, אלא הוא הדין לגדולים, רק שנהגו לתת אותו לקטנים הן משום שאי אפשר להעלותם עדיין לתורה, ורוצים לזכותם להתעסק במצוה, והן משום שהם זקוקים לברכה ולתפילה לאריכות ימים ולשמירה.

ושנה אחת זכורני [בערך בשנת תשי"ח] במנין המכוונים על פי סידור רבינו הרש"ש זיע"א בבית הכנסת צופיוף, הוא עצמו קנה ביום ראש השנה זוג רימונים והניחם בהתרגשות רבה ובכוונה על ספר התורה, ואמר לי שגם רבו הגאון המקובל הגדול הרב יעקב

ידים, ורימון אחד מניח בימינו והשני בשמאלו, אלא שני הרימונים יתן ביד ימין, וכמה פעמים שכחו להניח הרימונים וכבר התחילו בקריאת התורה, וציוה אותי להוציא הרימונים מהיכל ולעטר ספר התורה בהם, ופעם אחרת היו הרימונים מלובשים מכבר על ספר התורה והקהל פתחו ההיכל והתחילו באמירת פסוקים, וברוך שמיה כנהוג, ורמז לי להוריד הרימונים ולאחזם בידי, ולתתם לאחד הילדים הנוכחים שם, ולאחר הוצאת ספר התורה ציוה להלבישו בהם" וע"ש.

אז מוציאים ממנו הרימונים, עיין שם בזה, וכמדומה שהיום אין מוציאים הרימונים מעל ספר התורה, אלא נשארים הרימונים על גבי ספר התורה עד הקריאה הבאה, ויש לברר הדבר].

עוד כתב שם משם מר אביו הגה"צ ז"ל שאפשר לתת שני הרימונים לשני בני אדם או לשני ילדים, ואין בזה קפידא, גם היה מזהיר מאוד שיתנו הרימונים על ספר התורה ביד ימין דווקא, ולא יתנו הרימונים בשתי

סימן סז

הספר על חכם ואדם בשר

פעם אחת ע"ש, ויש לפרש גם כן על דרך זה משום **דכל מי שאינו משלים שנותיו צריך להתגלגל ולמות פעם שניה**, ובזה יש לפרש מה שאמר איוב ערום יצאתי מבטן אמי וערום אשוב שמה, שחשב שמחמת צערו לא ישלים שנותיו, ויצטרך לבוא בגלגול ולהולד עוד הפעם" עכת"ד וע"ש.

ומתבאר בדברות קדשו ז"ל שכל שאינו משלים שנותיו חוזר בגלגול, ובזה מה ימתקו דברי חז"ל דלעיל שאמרו שכל שאינו מספיד חכם כראוי לו אינו מאריך ימים, ולהיפך להיפך, דמידה כנגד מידה לא בטלה, עיין שבת (ק"ה סע"ב), שהרי כבר נודע שמי שלא נספד כראוי לו חוזר בגלגול, וכאשר הביא משם רבנן ז"ל הגאון רבי חיים פאלאג'י ז"ל בספרו נפש חיים (מערכת ה' אות כ"ד), ומינה שאם נספד כראוי לו אינו חוזר בגלגול, ולפי זה מי שמספיד לחכם כראוי לו, שבזה גורם לו שלא יחזור בגלגול כנ"ל, אם כן בדין הוא שיטול שכרו אורך ימים ושנות חיים ושלא יתקצרו

א.

שבת (ק"ה ב'): "אמר רב חייא בר אבא אמר רבי יוחנן כל המתעצל בהספרו של חכם אינו מאריך ימים, מידה כנגד מידה". [ואם גרסין הספר של חכם או הספר של אדם כשר עיין בהגהות בן אריה שם, ובספר דקדוקי סופרים שם (אות ד') ודוק].

ופירש רש"י ז"ל: "מידה כנגד מידה, הוא לא נתאבל על שנתקצרו ימי החכם, אף לחייו לא יחווה מן השמים". ועיין מה שכתבתי בענין זה בחיבורי ויחי יעקב (סימן כ') ודוק.

ובתב בספר פנים יפות (פרשת ויגש עה"פ ויאמר ישראל אל יוסף): "ויאמר ישראל אל יוסף אמותה הפעם, לפי שאמר כי ארד אל בני אבל שאולה, לפי שהיה חושב **שמחמת צער לא ישלים שנותיו וימות שלא בזמנו**, אבל כיון שראה שעוד חי, אזי הוא מובטח שימות בזמנו, ורש"י פירש לפי מדרשו לא אמות אלא

דמתפתחין מבועין לאושדא דמעין מתפתחין מבועין עללאין לנחתא הנהו נשמתיין דקאמרן וכו', ומשום הכי קרינן ביום הכיפורים מיתת בני אהרן, וכיון דקרינן מיתת בני אהרן ומצטערינן עלייהו, הוי כאילו מיתו בההוא יומא וספרו עלייהו, ועל ידי כן מתווספי כמה אלפיין ורבוון נפשין למיחת בההוא שתא, והיינו רזא דצדיקים מולידיין במיתתהון יותר מבחייהון" וכו'. ודוק היטב.

ועכשיו יצא לאור הקובץ התורני היקר "אוצרות הסופר" (גליון י"ד דף קכ"ב) והובאו שם דברי רבינו הגדול החתם סופר זצ"ל שבספר דרשותיו ח"ג (דקכ"ב ע"ב ד"ה אמנם) כתב משם ספר מגיד משרים שעל ידי שהאדם מצטער בוכה ומוריד דמעות על מיתת הצדיקים זוכה להוליד בנים צדיקים, ומוליד בנים צדיקים כמו אלו הצדיקים שמתו" עכ"ל, ובענייני שני דברים אלו לא מצאתי כעת בספר מגיד משרים הנ"ל וצ"ב.

והנה כלפי שאמרו בשבת (ק"ה ב'): "מפני מה מתים בניו ובנותיו של אדם כשהן קטנים שלא בכה והתאבל על אדם כשר, שכל הבוכה על אדם כשר מוחלין לו על כל עונותיו", ומידה טובה גדולה ממדת פורענות פי חמש מאות (סוטה י"א א'), ואם אכן הצטער ובכה על פטירת הכשרים והצדיקים יזכה לבנים שיחיו ושיהיו צדיקים ודוק.

ובספר הזהר הקדוש ח"ג (דנ"ז ע"ב): "כל מאן דמצטער על יסוריהון דצדיקייא, מעבירין חובייא דלהון מעלמא, ועל דא ביזמא דא [יום הכיפורים] קורין אחרי מות שני בני אהרן, דישמעון עמא, ויצטערון על אבודהון דצדיקייא, ויתכפר להון חוביייהו, וכל דמצטער על אבודהון דצדיקייא, או אחית דמעין עלייהו, קב"ה מכריז עליה ואומר וסר עונך וחטאתך

ימיו, כדי שגם הוא לא יחזור בגלגול, והיינו ממש מידה כנגד מידה, ודוק היטב.

ודע כי המלאך הדובר במרן הבית יוסף ז"ל כה השמיעו מן השמים וכה לימדנו בספר מגיד משרים (פרשת שמות דמ"ז ע"א): "וימת יוסף וכל אחיו וכל הדור ההוא ובני ישראל פרו וישרצו וירבו, הכא רמיז רזא דאוליפתך, דצדיקים מולידיים במיתתם יותר מבחייהם, דכד מסתלק צדיק מן עלמא, כמה נפשין דאזלין ערטלאין בעלמא ולית להו נייחא, אזלין לגביה, וכד מספדיין עליה ואמרין דברי תורה עליה, נפשיה מתעטפת בהנהו מילין, ועל ידי כך היא סלקא בדרגין עללאין, והנך נפשן אוף הכי מתעטפי בהנך מלין קדישין, ועל ידי כך מתגזר עלייהו דיתגלגלו, וכל חדא וחדא גזרי עלה בההוא שעתא בהי דוכתא יתגלגלו ומתקנין להו דוכתא דיהון תמן, בין כך ובין כך נמצאו צדיקים מולידיים במיתתם יותר מבחייהם, והיינו רזא דהוורדת דמעות על אדם כשר רמז להאי שפעא דנחית מלעילא להנהו נפשן, והיינו דלא פרו בני ישראל עד דמית יוסף ואחיו, ועל ידי מיתתהון נחתו כל הנך נפשן ואיתגלגלו בישראל".

ובס"ד מצאתי ששורש הדברים שגילה לו המלאך למרן ז"ל נמצא בספר מגיד משרים (ס"פ כי תצא דקל"ז ע"א): "וכי הכי דכד אתי צדיקא להאי עלמא מייתי עמיה כמה נשמתיין דאתיין לאלוואה יתיה וליקרא ליה זוכא בהו לאתבני בגופי, הכי כד מסתלק [הצדיק] מעלמא וספדין ליה, אתו הנך נשמתיין דלא זכו למיעל לגינתא ומתחברי בהדיה בההוא הספיא ובההוא זכו זכאן לאתבנאה בהאי עלמא בגופי, דאיהו מסתלק לעילא ואינון נחתין לאתבנאה בגופי, והיינו רזא דהספדא ובכיא על צדיקא, דבהנהו פתיחו

ופירש רש"י ז"ל: "אי נמי לאפוקי מירושין, על כרחן שחר הספדנין, אי יקרא דשכבי כי אמר לא תספדוהו צייתנין ליה, ואי לא אמר, ואמרי יורשין לא ניחא לן כפינן להו, ואי יקרא דחיי הוא לדידיה לא צייתנין, ליורשין צייתנין: משהו לה לשרה, עד שבא אברהם מבית עקידת יצחק, דמדכתיב ויבא אברהם, מכלל דההיא שעתא לא הוה התם". ועיין מהרש"א ז"ל מה שכתב בכיאר דברי רש"י ז"ל.

ופשט לשון התלמוד מורה דביאר "ויבוא אברהם", שאכן בא ממקום אחר, ולא היה שם באותה שעה, וכך מצאתי במדרש בראשית רבה (פ"ח ס"ה): "ויבא אברהם לספוד לשרה מהיכן בא, רבי לוי אמר מקבורתו של תרח לשרה בא. אמר לו רבי יוסי, והלא קבורתו של תרח קדמה לקבורתו של שרה שתי שנים, אלא מהיכן בא מהר המוריה, ומתה שרה מאותו צער, לפיכך נסמכה עקידה לויהיו חיי שרה", וזה לא כדברי רבינו בחיי ז"ל לכאורה ועיין. [ולא הבנתי מה עלה בדעת רבי לוי שאברהם בא מקבורת תרח, והרי טענת רבי יוסי מן הפסוקים שזה קדם בשתי שנים כנ"ל, היא טענה נצחת ומוכרחת, עיין במפרשים שם, ואם כן מאי ס"ד דרבי לוי אטו יעלה על הדעת דמקראות מפורשים לא ראה ח"ו, הס מלהזכיר, וצ"ב].

ונתעוררתי להבין מדוע רק גבי שרה אמנו מצינו הספד, שאברהם ספד לה, ולא מצינו כן גבי שאר אמהות שספדו להם, שהרי רבקה נפטרה בחיי יצחק כמפורש בדברי רז"ל הביאם רש"י ז"ל בראשית (ל"ה ח), וכן רחל ולא נפטרו בחיי יעקב כמפורש בראשית (מ"ט ל"א), ולא נזכר בתורה שהספידו להן, והיא שאלה שיש להתבונן בה.

ומריש אמינא לומר בדרך אפשר אם יוכשר, שהנה מבואר במדרש בראשית רבה

תכופר, ולא עוד אלא דלא ימותון בנוי ביומוי, ועליה כתיב יראה זרע יאריך ימים" ע"ש.

ומדברי ספר הזהר הקדוש נלמד שלא רק אם מצטער ובוכה על צדיקים שנפטרו **בזמנו** דווקא, אלא גם אם מצטער ובוכה על צדיקים שנפטרו לפני מאות ואלפי שנה, כמו בני אהרן שנפטרו בשנת ב' אלפים ות"נ, [דהיינו לפני ג' אלפים וש"ב שנה לשנתנו התשנ"ב], כן הוא, שיתקיים בו וסר עונך וחטאתך תכופר, ולא ימותון בנוי ביומוי, ודוק היטב.

ב. בענין הספד אברהם לשרה

בראשית (כ"ג ב'): "ותמת שרה בקרית ארבע הוא חברון בארץ כנען, ויבא אברהם לספד לשרה ולבכתה".

ובתב רבינו בחיי ז"ל שם: "ויבוא אברהם לספוד לשרה ולבכותה, אם היתה הכוונה שבא ממקום אחר, היה מפרש הכתוב ואומר ויבוא ממקום פלוני, אבל פירושו שנתעורר בהספדה של שרה, כי כל המתעורר באיזו מלאכה שתהיה יקראנו הכתוב בא אליה, וזה לשון חז"ל במשנה במסכת תמיד (פ"ד מ"ג) בענין הפשט וניתוח של עולה, בא לדופן השמאלית, בא לו לגרה, בא לו לעוקן, אני לא באתי לידי מידה זו, ומה שיחזק לך כי הזכיר לשון ביאה בלמ"ד, כי לא אמר ויבוא אברהם ויספוד את שרה".

סנהדרין (מ"ו ב'): "איבעיא להו הספידא יקרא דחיי הוי, או יקרא דשכבי הוי, למאי נפקא מינה, דאמר לא תספדוהו אהוא גברא, אי נמי לאפוקי מירושין. תא שמע ויבא אברהם לספוד לשרה ולבכותה, אי אמרת משום יקרא דחיי הוה, משום יקרא דאברהם משהו לה לשרה. שרה גופה ניחא לה כי היכי דמייקר בה אברהם".

ותו מה נאמר לפי דברי המדרש בראשית רבה (פנ"ח ס"א) שמתבאר ששרה השלימה שנותיה וכדכתב בפירושו עץ יוסף עיין שם. (וצ"ע).

ועוד הרי כתוב בספר הליקוט (קהלת פרק ד' דע"א ע"ד): "דור הולך ודור בא, הדור הראשון שהולך הוא שחזור ובא ומתגלגל כדי שיתוקן, וזהו דווקא לאנשים, אבל לנשים והארץ לעולם עומדת, כי האשה או היא צדקת ויורשת גן עדן, או רשעה ויורשת גיהנם או לאבדון", ומשמע שנשים אינן חוזרות בגלגול, ואם רק מהטעם הנ"ל, לא היה אברהם צריך לספור לשרה, ועיין.

ודע דבענין זה אם נשים חוזרות בגלגול - בהגהות שעל ספר הליקוט שם (אות ד') הביא משאר מקומות בדברי רבינו האר"י ז"ל דמתבאר דנשים חוזרות בגלגול, ואסיק בצ"ע ע"ש.

ובספר הזהר הקדוש ח"ב (פרשת יתרו דק"ו ע"ב) אמרו: "ותרויהו אתיין בגלגולא", ומבואר דנשים חוזרות בגלגול, וכבר הרגיש בזה הגאון מג"ר, רבי משה הכהן ז"ל, בן מהרש"ך ז"ל בספרו פני משה (שם ד"ל סע"א) וכתב: "מכאן קשה למה שכתב בספר הגלגולים דאין אשה מתגלגלת עכ"ל, ועיין בזה בספר זכר דוד (מאמר ג' דף תש"א ואילך), ובהגהות בני אהרן שעל שער הגלגולים (הקדמה ח' וט), והארכתי במקומו בס"ד.

ואחר שנים מצאתי לגאון משאלוניקי רבי אברהם הכהן ז"ל בספר טהרת המים חלק שיורי טהרה (מערכת ג' אות ט"ז) שכה כתב: "הא דאמרו שאין אשה באה בגלגול זהו בגלגול ממש מצד עצמה, אבל מתגלגלת לבוא לעולם הזה כדי לסייע את בעלה, כן כתב בספר

(פמ"ה ס"ה) שמחיי שרה אמנו נתקצרו שלושים ושמונה שנה ע"ש, [ויש גורסים ארבעים ושמונה שנה עיין במפרשים שם], ואם כן שרה לא השלימה שנותיה, ואנן קיימא לן דכל שלא השלים שנותיו יש לו לחזור בגלגול, כדכתב בספר פנים יפות (פרשת ויגש), ועיין בזה בספר זכר דוד (מאמר ג' דף ת"ש), ומזה חשש אברהם אבינו ע"ה, ולכן הספיד לשרה, כי כל שנספד כהלכה אינו חוזר בגלגול כמו שהביא הגאון רבי חיים פאלאגי ז"ל בספרו ספר נפש חיים (מערכת ה' אות כ"ד) ודוק.

אבל חושבני שעדיין יש לעיין בה, חדא דאם כן מדוע לא ספד יעקב לרחל שנפטרה בת שלושים ושש, ודוחק לחלק שאצל שרה שהיתה צריכה לחיות יותר ונגרעו שנותיה, לכך היה צריך אברהם אבינו ע"ה לסופדה, מה שאין כן אצל רחל שיש לומר שמעת היותה נגזר עליה לחיות שלושים ושש שנה בלבד, ולא נגרעו שנות חייה כלל, ולכן לא הוצרכו להספידה.

ז"א, שגם רחל משמע שמתה שלא בעונתה, שהרי רחל מתה בחטא נדרו של יעקב שלא קיים, כאומרם במדרש ויקרא רבה (פ"ז ס"א) ועיין במפרשים שם, ועיין במדרש בראשית רבה (פ"ע ס"ג) יעקב נדר והפסיד ע"ש, וכן מתה רחל בסיבת קללת יעקב עיין במדרש בראשית רבה (פע"ד ס"ט, ופצ"ג ס"ו) ע"ש, וכתב רבינו יעקב בעל הטורים ז"ל בראשית (מ"ז כ"ח): יעקב אבינו ע"ה חי ל"ג שנים פחות מיצחק אביו, משום דכתיב קללת חנם לא תבא, על שקלל רחל ואמר עם אשר תמצא את אלהיך לא יחיה, חסרו לו משנותיו מנין יחי"ה, שהוא ל"ג עכ"ל, הרי שגם רחל אמנו ע"ה לא השלימה שנות חייה, ואם כן גם אותה היו צריכים להספיד.

ומצאתי במדרש הגדול בראשית (מ"ד י"ב, דף תשמ"ו): "אמר רבי יוסי יהא חלקי עם המת ולא נספד ולא נקבר, לנקות אותו מעונו" ע"ש. והדברים עמומים וצ"ב, ובס"ד ביארתי והארתי הדברים היטב בחיבורי שובי השולמית ח"ט (סימן ג' אות ג') עיין שם וצרף לכאן.

ובעין זה מצינו בסנהדרין (מ"ו א') הנ"ל אחר דאיבעיא להו אם הספידא יקרא דחיי או יקרא דשכבי מסיק התלמוד שם (מ"ז א'): "תא שמע רבי נתן אומר סימן יפה למת שנפרעין ממנו לאחר מיתה, מת שלא נספד ולא נקבר או שחיה גוררתו, או שהיו גשמים מזלפין על מטתו, זהו סימן יפה למת, שמע מינה יקרא דשכבי הוא שמע מינה", ופירש רש"י ז"ל: "סימן יפה למת, כשנפרעין ממנו בעולם הזה לאחר מיתה, דיש לו כפרה בכך: שמע מינה יקרא דשכבי הוא, דאי לאו יקרא דשכבי אמאי מיכפר בבזיוניה". ודוק.

ובספר צרור המור דברים (כ"א ג') כתב: "אפילו ההספד שעושים למתים, וכן מה שאומרים עליהם צידוק הדין, מועיל להם ומעלה המת מגיהנם ע"ש, ובספר מעיל צדקה (סימן אלף שע"ג דף תפ"ח ע"ב) כתב: "על ידי דברי תורה שאומרים על הנפטר נותנין לו כח להעלות ניצוצי הקדושה שבתוך הקלי", והוסיף שביום הגשמים מתעלים ניצוצי הקדושה שבתוך הקלי ע"ש, ועיין לגאון רבי חיים פאלאג'י ז"ל בספר נפש חיים (מערכת ה' אות כ"ד וכ"ה), ובספרו נפש כל חי (מערכת ה' אות י"ד) עש"ב.

יוסף אברהם (פרשת תצוה ד"ע ע"ב) משם המפרשים.

וספר יוסף אברהם לא ראיתי מימי לדעת מי הם המפרשים שכתבו כן, ועל מה אדני הקדמה זו הטבעו, ולכאורה בחילוק זה שהביא יש להעלות וליישב כל השמועות ודוק היטב, ועיין.

ובתב בשירי טהרה שם: "וכתב הרב יוסף אברהם (פרשת בשלח דף ל"ד) משם רבינו האר"י ז"ל להגם שאין אשה באה בגלגול מכל מקום תיענש בשאר עונשים" עכ"ל.

עוד דע כי ראיתי לגאון רבי חיים פאלאג'י ז"ל בספרו זכירה לחיים ח"ב (דט"ו ע"ג) שכתב מי שנפטר אחרי גיל ששים אינו חוזר בגלגול ע"ש, והקדמה זו מופלאה בעיני, ועיין בשער הגלגולים, ועיין לעיל בפתיחה לחיבורי הנכחי (סימן ו' אות י"ג) ודוק היטב.

ובתב בספר פנים יפות על התורה (פרשת חיי שרה): "אמר דוד המלך ע"ה ממתים ידך ה' ממתים מחלד חלקם בחיים. יש לפרש מה שאמר ממתים מחלד חלקם בחיים, **שבעבור זה שזכו להשלים שנותיהן יש להם חלק לעולם הבא, כמו שמצינו להיפך שאדם נענש בעבור שגרם שלא להשלים שנותיו**" ע"ש. [ומה שכתב שאדם נענש על שגרם שלא להשלים שנותיו, עיין יומא (כ"א א') וברש"י, ונדה (י"ז א') וברש"י, ורש"י ויקרא (כ' ט'), ורש"י יהושע (ב' י"ט) עש"ה, ובספר גליוני הש"ס ברכות (מ' א') עש"ב].

חידושי סוגיות

(פסחים נ"ז ב', פסחים ס' א')

א. בענין אם עדיפה כבשה או שעירה

[קטע מתוך הדר יעקב ח"ב סי' כו, עע"ש]

הוריות (י"ג א'): "שעירת יחיד קודמת לכבשת יחיד. והא תניא כבשת יחיד קודמת לשעירת יחיד. אמר אביי תנאי היא, מר סבר שעירה עדיפא שכן נתרכתא אצל עבודה זרה ביחיד. ומר סבר כבשה עדיפא שכן נתרכתא באליה", הרי שנחלקו תנאים אם כבשה קודמת לשעירה או להיפך, ולכאורה אתיא דלא כההיא דסוטה דלעיל.

אמנם לא קשיא כלל, כי שם בהוריות הדין בדין "הקרבנה דכהן", כלומר כשהכהן עומד להקריב ויש לפניו אדם אחד שהביא כבשה, ואחד שהביא שעירה, למי יקדים להקריב, בהא איפלגו תנאי, ומר כדאית ליה ומר כדאית ליה, עיין בסוגייה, ואינו שייך לנדון דידן כשצריך האדם להביא קרבן חטאת, הוא יש לו להעדיף להביא כבשה על שעירה, מצד שראוי לחוס על כבוד קונו יתברך, דחציף עליה מאן דמפרש חטאיה ודוק.

והא דאמרו בפסחים (נ"ד ב') וכריתות (כ"ה ב'): "אמר רב אשי יששכר איש כפר ברקאי לא תנא מתניתין, דתנן רבי שמעון אומר כבשים קודמים לעזים בכל מקום, יכול מפני שמובחרין במינן, תלמוד לומר אם כבש יביא קרבנו, מלמד ששניהן שקולין כאחד. רבינא אמר אפילו מקרא נמי לא קרא דכתיב אם כבש אם עז, אי בעי כבש לייתה, אי בעי עז ליתה".

ופירש רש"י ז"ל: "לא תנא, לא שנה משנה וברייתא: כבשים קודמין לעזים, בכל

סוטה (ל"ב ב'): "אמר רבי יוחנן משום רבי שמעון בן יוחי מפני מה תיקנו תפילה בלחש, שלא לבייש את עוברי עבירה שהרי לא חלק הכתוב מקום בין חטאת לעולה. ולא הוא איכא דמים, דם חטאת למעלה, ודם עולה למטה, התם כהן הוא דידע. והאיכא חטאת נקבה, עולה זכר. התם מיכסיא באליה. תינח כבשה שעירה מאי איכא למימר, התם איהו דקא מיכסיף נפשיה דאיבעי ליה לאיתווי כבשה וקא מייתי שעירה".

ופירש רש"י ז"ל: "והאיכא כו', כלומר והרי יש סימנים אחרים להכירה: למעלה מחוט הסיקרא, דכתיב על קרנות ובעולה לא כתב קרנות, והוא נותן דמים למטה מחוט הסיקרא, וכן שאר כל הדמים: התם כהן, לחודיה הוא דידע ולא שאר כל העולם ואין בשת בכך: מכסיא, הנקבות של נקבה: באליה, בזנב ולא ניכר: שעירה מאי איכא למימר, שאין לה זנב וניכר הנקבות: דאיבעי ליה לאתווי כשבה אם היה לו בושת, שהרי כל החטאות של יחיד רצה כשבה רצה שעירה".

ומדברי רש"י ז"ל שכתב "דאיבעי ליה לאתווי כשבה אם היה לו בושת, שהרי כל החטאות של יחיד רצה כבשה יביא, רצה שעירה יביא", יש לדקדק דמכל מקום לכתחילה יש לו להביא "כשבה", ומהך הילכתא דחציף עלי מאן דמפרש חטאיה ולכך עדיפא כבשה דמיכסיא, וכו"ל.

אמרו ששניהם שווים, ואין מעליותא בכבש על שעיר ועז, אבל כאן הנידון על הגברא אם יש לו להקדים ולהביא כבשה או שעירה, ואמרו רצה יביא זה רצה יביא זה, ומכל מקום החס על כבודו יתברך שלא יראה שיש בעולם עוברי רצונו, יקדים ויביא כבשה דמכסיא וכנ"ל, ואף שהדברים פשוטים לא נמנעתי לכותבם ודוק.

ולרבינו יצחק אברבנאל ז"ל בהקדמתו לספר ויקרא (ד"א וע"ב) ראיתי שכה כתב: "העזים במדרגת הבהמות למטה מהכבשים", ולא ידעתי זו מנין, (ועתוס' פסחים ג' ב), ואדרבה ממה שהבאתי מבואר דשוו ואין מעליותא לכבשים על העזים וצ"ב. [ועם שאיני כדאי כלל, ראיתי שם בהקדמת הרב אברבנאל ז"ל הרבה דברים שבעניויותי לא הבנתי, וככתוב במקומו בס"ד, דוגמא נוספת תראה בחיבורי מנוחת שלום חי"א (סימן צ"ב)].

מקום כתב כבש תחילה: אם כבש יביא לחטאת, כאן הקדים שעירה לכבשה, דכתיב בפרשה עליונה והביא את קרבנו שעירת עזים וגו' והדר אם כבש יביא וגו': אם כבש אם עז, גבי שלמים, מדלא הראה לך הכתוב רמז מובחר בזה מזה שמעת מינה ששניהן שוין". [ועיין בספר היקר משמר הלוי לכריתות שם].

ולבאורה הרי לנו תלמוד ערוך, והוא מקרא מפורש ודברי תנאים ברורים ומפורשים, ששוו כבשה ושעירה, ולא כנ"ל דעדיף כבשה להביא.

הא נמי לא שייך לנדון דידן, שבתלמוד פסחים שם עסקו אם יש מעליותא בטיב החפצא לקרבן, כלומר אם כבשה עדיפא או שעירה עדיפא, וכמחלוקת מלך ומלכתא שם בשר מי טוב יותר למאכל, וכדאמרו להדיא יכול מפני שמובחרין במינן וכו' עיין בסוגיא שם, ועל דא

ב. בענין כל בן נכר לא יאכל בו

[זכרון משה ח"ג סי' ו']

אונקלוס כל בן נכר כל בר ישראל דאשתמד, שהתנכר לאחיו ולאביו שבשמים במעשיו הרעים, והוא משומד שהזכירו חכמים בכל מקום, ופירושו מנוכר, ושיעורו משומדע, מלשון ואשתמודע יוסף לאחווה ואינן לא אשתמודעוהי (בראשית מ"ב ח'), וחסירו העי"ן, כמו שהבליעוה במלות רבות, ואמרו מדם במקום מדעם, ואמרו דור קטי דור קטיע". והאריך בזה בספר היקר הכתב והקבלה שם ע"ש.

ובתרגום המיוחס ליונתן בן עוזיאל שם כה תרגם: "ואמר ה' למשה ואהרן דא היא גזירת פסחא כל בר עממין, או בר ישראל

שמות (י"ב מ"ג): "ויאמר ה' אל משה ואהרן, זאת חקת הפסח, כל בן נכר לא יאכל בו וגו', תושב ושכיר לא יאכל בו".

ותרגם אונקלוס: "ואמר ה' למשה ולאהרן, דא גזירת פסחא, כל בר ישראל דישתמד לא יכול ביה".

ופירש רש"י ז"ל: "כל בן נכר, שנתנכרו מעשיו לאביו שבשמים. ואחד נכרי ואחד ישראל מומר במשמע".

והרמב"ן ז"ל שם כתב: "כל בן נכר, שנתנכרו מעשיו לאביו שבשמים, ואחד גוי ואחד ישראל במשמע לשון רש"י ממכילתא. והכתוב לא הוצרך אלא לישראל, וכן תרגם

ובן הוא במנחת חינוך (מצוה י"ד אות ד'): "דעת הראב"ד בהשגות דלאו הזה [דתושב ושכיר לא יאכל בון] הוא שלא למנוייו, דמי שאינו מנוי על הפסח ואוכל מן הפסח עובר על לאו הזה, ועיין תוספות יבמות (ע' ב') ד"ה אלמא ומהרש"א שם וכו' וכו', ואינו מבואר בראב"ד אם לוקין על לאו זה, אך דהוא פשוט מהיכי תיתי לא ילקה ככל הלאוין שבתורה, ודעת הכסף משנה שם בדעת הרמב"ם דשלא למנוייו אינו עובר אלא בעשה" עכ"ל. ועיין בספר ערוך לנר יבמות שם.

ואני מצאתי בס"ד חידוש גדול בפירוש התורה לחד מרבותינו בעלי התוספות, הוא רבינו יוסף בכור שור ז"ל שמות שם (פסוק מ"ג) שכה כתב: "כל בן נכר לא יאכל בו, כל מי שנכרי אצל הפסח, גוי, ומשומד שאינם מודים במצוות הפסח, ואף מי שלא נמנה עליו גם הוא נכרי אצלו, ואינו אוכל הימנו", עכ"ל.

ומתבאר שדעת רבינו יוסף בכור שור ז"ל שמי שאינו מנוי על הפסח ואכל ממנו, גם הוא עובר בלאו דכל בן נכר לא יאכל בו, וזה דבר חדש, ודעתו ז"ל אינה כרמב"ם ז"ל ולא כראב"ד ז"ל, וצ"ב.

ולעומת דעה זו שמי שאינו מנוי על הפסח ואכלו עובר בלאו, לראב"ד ז"ל כדאית ליה, ולרבינו בכור שור ז"ל כדאית ליה, מצינו שיטות שאין בזה איסור, וכמפורסם מדברי המיוחס לר"ש משאנן ז"ל על הספרא, וכמו שראיתי לגאון המובהק מהרי"פ פרלא ז"ל בהגהותיו לספר יראים (שנדפסו עכשיו בסוף ספר יראים השלם הוצאת ליבוניץ) שכה כתב: "ואפשר לומר דרבינו אליעזר ממיץ ז"ל בעל יראים סובר דליכא איסור באכילת הפסח שלא למנוייו, כמו שביארתי במקום אחר שכן הוא דעת כמה ראשונים, ובפירושא דמשנה דהפסח

דאיסתלק ולא הדר, לא ייכול ביה", והוא כפירושו רש"י ז"ל וכדרשת המכילתא ודוק.

וזו לשון הרמב"ם ז"ל בחיבורו הגדול הלכות קרבן פסח (פ"ט ה"ז): "המאכיל כזית מן הפסח בין מפסח שני למומר לעבודה זרה, או לגר תושב, או לשכיר, הרי זה עובר בלא תעשה ואינו לוקה, אבל מכין אותו מכת מרדות, ובן נכר האמור בתורה זה העובר אל נכר, ואין מאכילין ממנו לנכרי אפילו גר תושב או שכיר, שנאמר תשוב ושכיר לא יאכל בו.

והראב"ד ז"ל בהשגות שם כתב: "המאכיל כזית מן הפסח וגו' עד תושב ושכיר לא יאכל בו, אמר אברהם ואפילו לישראל שאינו ממונה עמו אף על פי שהוא תושבו או שכירו, ולכך בא מדרשו, ואין צורך לגר תושב שהוא ערל".

ומבואר שדעת הרמב"ם ז"ל במי שאינו מנוי על הפסח ואכל ממנו, ביטל עשה ד"תכוסו על השה", ועיין למרן בכסף משנה שם, ולראב"ד ז"ל עובר בלאו ד"תושב ושכיר לא יאכל בו", אבל לכולי עלמא אינו עובר בלאו דכל בן נכר יאכל בו.

ובתב בספר מנחת חינוך (מצוה י"ג אות ד'): "והנה דין זה דוקא כל זמן שלא עשה תשובה, ואחר תשובה הוא כישאל לכל דבר. ודוקא אם עשה תשובה קודם עשיית הפסח, אבל אם היה מומר בשעת עשיית הפסח, וקודם אכילה עשה תשובה, אפשר דאינו בלאו הזה, אך מכל מקום אסור לאכול, דלא מנה עצמו על הקרבן פסח והוי ליה שלא למנוייו. ועיין ברמב"ם הלכות קרבן פסח (פ"ט ה"ז) ונראה דלהרמב"ם שלא למנוייו עובר רק בעשה, אם כן אינו בלאו זה, ואפילו לראב"ד שם דעובר בלאו דתושב ושכיר, מכל מקום אינו עובר בלאו זה [דכל בן נכר יאכל בו]".

עולים סך תע"ב, ואילו תיבות "אחד הגוי ואחד המשומד", עולים סך תנ"א, וההפרש גדול, וצ"ע.

ונראה לי בס"ד שכך צריך לומר בדברי בעל הרוקח ז"ל, "כל בן נכר לא יאכל" [בלי תיבת בן], ועולה תס"ד, והוא בגימטריא: "זה אחד הגוי ואחד המשומד" ועולה תס"ג, ודוק.

וכבר הראיתי בחיבורי על התורה במקומות רבים, שבהרבה מקומות נשתבשו הגימטריות שבספר הרוקח על התורה, וצריך המעיין להתבונן בהם ולתקנן, ועיין בזה בחיבורי עדות ביעקב ח"א (סימן ס"ט) וצרף לכאן ודוק.

ואל תתמה שאנחנו מצרפים תיבת "זה" לגימטריא, כי כך מנהג בעל הרוקח ז"ל כמפורש על כל פני ספרו במקומות אין מספר, ואביא כאן רק שני עדים, האחד ממה שכתב בעל הרוקח ז"ל פרשת וישלח (דף רמ"ג): "ויאבק, בגימטריא זהו מיכאל", והשני ממה שכתב שם פרשת אמור (דף ר"פ): "מום רע, בגימטריא זה הוא החולה והזקן והמזוהם", ומינה לנדון דידן, ועיין בזה בחיבורי הדר יעקב ח"ב (סימן כ"ח), ובחיבורי הדר יעקב ח"ד (סימן כ"ו), ובחיבורי שובי השולמית ח"ח (סימן ב') ודוק.

אינו נאכל אלא למנוייו, יש להם שיטה אחרת, ולפי זה אין חילוק בין פסח לשאר קדשים קלים" ע"ש.

ויצאתי לראות היכן הוא "המקום האחר" שבו האריך הגרי"פ פרלא ז"ל במיוחד בביאור ענין זה שאין איסור באכילת הפסח שלא למנוייו, ולא מצאתי כעת, אבל בס"ד מצאתי לו בביאורו המופלא לספר המצוות דרב סעדיה גאון ז"ל (לאוין קע"ה דקצ"ד ע"ד ואילך) ששם הגרי"פ פרלא ז"ל עסק ונשא ונתן בענין זה, וכתב להוכיח שגם הרמב"ם ז"ל סובר כסברת הר"ש משאנץ הנ"ל דאין איסור באכילת הפסח שלא למנוייו, ועוד הביא שם שרבינו טוביהו בפסיקתא זוטרותא, ורבינו מנחם ז"ל במדרש שכל טוב סוברים דפסח נאכל שלא למנוייו עיין שם בכל דברות קדשו, ובמה שהארכתי בזה בחיבורי שלום יעקב (סימן י') וצרף לכאן.

ודע כי בפירוש רבינו אלעזר מגרמייזא ז"ל בעל הרוקח על התורה שם (שמות דף ס"ד) כתב: "כל בן נכר לא יאכל בו, בגימטריא אחד הגוי ואחד המשומד" עכ"ל, והעיר הגאון המהדיר שליט"א: "המקור במכילתא, והגימטריא צ"ע" עכ"ל.

והדברים נכונים שהגימטריא צ"ע, כי תיבות הפסוק "כל בן נכר לא יאכל בו",